

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
FELSEFE YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EGOİZM VE TEİZM İLİŞKİSİ

**CEMRE DEMİREL
16730003**

Doç. Dr. Ali ÇAKSU

**İSTANBUL
2019**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
FELSEFE YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EGOİZM VE TEİZM İLİŞKİSİ

**CEMRE DEMİREL
16730003**

Doç. Dr. Ali ÇAKSU

**İSTANBUL
2019**

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
FELSEFE YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EGOİZM VE TEİZM İLİŞKİSİ

CEMRE DEMİREL

16730003

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: / / 2019

Tezin Savunulduğu Tarih: 27 / 06 / 2019

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Ad Soyad

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Ali ÇAKSU

Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Mehmet GÜNENÇ

Prof. Dr. Caner TASLAMAN

İmza

A. Çaksu
M. Günenç
C. Taslaman

İSTANBUL

HAZİRAN 2019

ÖZ

EGOİZM VE TEİZM İLİŞKİSİ

Cemre DEMİREL

Haziran, 2019

Salt özgecilik var olmadığı için her ahlaki eylem, içerisinde bencillik barındırır. Dolayısıyla Kant gibi filozofların iddia ettiği “içerisinde karşılık beklentisi bulunmayan eylemlerin iyi ve erdemli olduğu” önermesi geçersizdir. Zira karşılık veya çıkar beklentisi olmayan bir eylem, ahlaklı olmaktan ziyade imkansızdır. Bu durumun iyice anlaşılabilmesi için bu çalışmada, öncelikle ahlaki egoizm, rasyonel egoizm ve psikolojik egoizm gibi egoizmin çeşitli kavramları üzerinde durularak İslam, Hıristiyanlık, Yahudilik ve Hinduizm gibi dinlerdeki ödül-ceza mekanizmasının (cennet-cehennem veya daha iyi ya da kötü bir sonraki hayat) ahlaki egoizm ile uyumuna dikkat çekilmektedir. Bu dinlerin inananları, kişisel çıkarlarını maksimize etmek için, yani daha iyi bir ebedi hayata kavuşmak için ahlaki davranabilirler ve bu tutum oldukça rasyoneldir. Buna karşılık herhangi bir dine inanmayan bir kişi de ahlaki davranışlarının karşılık beklentisi barındırmadığını iddia edebilir ve bu tutum ise gerçek dışıdır. Bir eylemin ödül-ceza mekanizması bağlamında bir karşılığının olması, o eylem adına sadece motivasyon teşkil etmekle kalmamakta, ayrıca o eylemi anlamlı kılmaktadır. Ödülün ve cezanın bulunmadığı bir eylem iyi ya da erdemli değil, anlamsızdır. Bu sebeple teizm ahlakının ödüle ve cezaya dayanması, diğer deyişle bir ticaret olması, onu daha da rasyonel hale getirmektedir.

Anahtar Sözcükler: Ahlak, Egoizm, Teizm, Rasyonalite.

ABSTRACT

THE RELATION BETWEEN EGOISM AND THEISM

Cemre DEMİREL

June, 2019

Since there is no such thing as pure altruism, every behaviour includes selfishness. Therefore that claim of “the actions that do not have an expectation of a correspond are good and virtuous” thesis by philosophers, such as Kant, is invalid. Because an action without any expectations of a response or an interest, rather than being moral is impossible. In order to understand this situation thoroughly, this study primarily focuses on various concepts of egoism such as moral egoism, rational egoism and psychological egoism with the emphasis is placed on the harmony between moral egoism and the reward-punishment mechanism (heaven-hell or better or worse next life) in religions such as Islam, Christianity, Judaism and Hinduism. Believers of these religions can act morally to maximize their personal interests, that is, to achieve a better eternal life, and this attitude is quite rational. On the other hand, a person who does not believe in any religion can claim that his moral behavior does not include the expectation of response and this attitude is unrealistic. The fact that an action has a response in the context of the reward-punishment mechanism not only constitutes motivation for that action, but also makes that action meaningful. An action in which there is no reward or punishment is not good or virtuous but meaningless. For this reason, the morality of theism is based on reward and punishment, in other words being a trade makes it even more rational.

Keywords: Ethics, Egoism, Theism, Rationality.

ÖN SÖZ

Ego, egoizm ve bencillik gibi kavramlara akademik literatürde olmasa da, popülerde kültürde ve gündelik dilde neredeyse daima kötü anlamlar yüklenmiştir. Buna karşılık ise fedakârlık hep iyilik ile birlikte anılmıştır. Oysa ‘ego’ benlik demektir ve egonun kibir ile hiçbir ilgisi yoktur. Egoizm ise kendi çıkarını düşünmektir ve zannedildiği gibi egoizmin, egosantrizm (benmerkezcilik), narsisizm ya da megalomani gibi aşırı kavramlar ile herhangi bir ilgisi yoktur. Nihayetinde, bazılarınca kabul edilse de edilmese de, her insan kendi çıkarını düşünür, bu durum, psikolojik egoizmin söylediği gibi hem ‘var olan’ durumdur, hem de rasyonelliğin dikte ettiği gibi ‘olması gereken’ durumdur. Mühim olan, kişisel çıkar beklentisini, yani bencilliği doğruya kanalize edebilmek, yani kişinin nihai rasyonel kişisel çıkarını ve mutluluğunu düşünmesidir. Bu çalışma boyunca bencillik ve egoizm kelimeleri nötr anlamda kullanılmıştır, zira bu kavramlar tek başlarına ne iyi ne de kötü olabilirler. Teizm ahlakının, yani dinlerin kişisel ödül vadetmesi, bir başka deyişle ödül-ceza prensibine dayanması ise rasyonel egoizmin ve ahlaki egoizmin prensipleriyle örtüşmektedir. Bununla beraber teizm, rasyonel egoizmin ve ahlaki egoizmin karşılaştığı keyfiyet ve bağlayıcılık gibi büyük problemlerin karşısında da hiçbir sorun yaşamamaktadır. Egoist ahlak, ancak teist bir doktrin ile hem temel hem de rasyonalite kazanmaktadır. Önsözde sunduğum bu iddiaları ve daha fazlasını, çalışmamda rasyonel argümanlar ile savunmaya çalıştım. İlgi çekici olmasına rağmen böylesine riskli bir konuda bana çalışma özgürlüğü tanıyan ve aynı anda eleştirilerini ve tabiri caizse koçluğunu benden esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Ali Çaksu’ya en derin teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul; Haziran, 2019

Cemre DEMİREL

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
1. GİRİŞ	1
2. BENCİLLİK VE FEDAKARLIK	7
3. PSİKOLOJİK EGOİZM.....	13
3.1. Psikolojik Egoizm Aleyhinde Argümanlar.....	15
4. KARŞILIKSIZ İYİLİK MÜMKÜN MÜDÜR?	29
4.1. Dinlerin Ahlakı Bencilce midir?.....	31
5. RASYONELLİK VE RASYONEL EGOİZM	37
6. NİÇİN AHLAKLI OLMALIYIM?	42
7. NİÇİN HER ZAMAN AHLAKLI OLMALIYIM?	47
8. RASYONEL EGOİZM VE AHLAKİ EGOİZM İLİŞKİSİ	53
9. SONUÇ.....	62
10. KAYNAKÇA	68
ÖZ GEÇMİŞ.....	73

1. GİRİŞ

Kant'ın iddia ettiği gibi sırf ödev uğruna ahlaklı olunabilir mi? Doğru olan şey sadece doğru olduğu için mi yapılmalıdır? Ya da tüm bunların aksine, iyi ahlak da insanın bencil doğasının kaçınılmaz bir parçasıdır da iyi eylemleri de kendi çıkarı için mi yapar?

Kant'ın deontolojik etiği şimdilik bir kenara bırakılırsa, “Niçin ahlaklı olmalıyım?” sorusuna verilen cevapların tamamına yakınının kişisel bir çıkar vadettiği görülür. “Niçin ahlaklı olmalıyım?” diye sorulduğunda eğer şu türden bir cevap veriliyorsa, bu cevabı veren farkında olsun ya da olmasın, soruyu soranın kendi yararına, yani bencil çıkarına hizmet eden bir cevap sunuyordur: “Mutlu olmak için ahlaklı olmalısın”, “Erdemli bir insan olmak için ahlaklı olmalısın”, “İnsanca bir hayat sürmek için ahlaklı olmalısın”, “Toplumsal sözleşme gereği, başkaları da sana zarar vermesin diye ahlaklı olmalısın”, “Evrimsel mekanizmalar bizim bu şekilde hayatta kalmamıza olanak sağladığı için ahlaklı olmalısın”, “Tanrı öyle emrettiği için ahlaklı olmalısın” vb...

“Niçin ahlaklı olmalıyım?” sorusuna verilen bu cevaplar, insanı rasyonellik ile bencillik arasında bir ilişki olup olmadığı konusunda düşünmeye itmeli; zira ahlaklı olmak konusunda kişiyi ikna etmek için, ona rasyonel bir gerekçe sunulması gerekir ve rasyonel gerekçe, felsefi akıl yürütmenin şartıdır. Ahlaklı olmak hususundaki bu rasyonel gerekçelerin ikna etmek için kişisel çıkar sunuyor olmaları dikkat çekicidir.

Küçük çocuk ebeveynine niçin sigara içmemesi gerektiğini sorarsa, onu ikna etmek için ebeveyni ona rasyonel bir gerekçe sunmak zorundadır, “Sağlıklı bir hayat sürmek için” gibi. Yahut yine küçük çocuk niçin derslerine çalışması gerektiğini sorarsa, yine onu ikna etmek uğruna ona rasyonel bir cevap verilmelidir, “İleride iyi bir yaşam sürmek için” gibi -ki fark edilebileceği üzere bu cevaplar da yine çocuğun kendi çıkarını düşünmesini tembih eder-. Peki günün birinde, bu çocuk bir yetişkin olduğunda “Niçin ahlaklı olmalıyım?” diye sorarsa? Eğer onu ahlaklı bir insan olmanın doğru olan şey olduğuna ikna etmek istenirse, böyle bir durumda yine ona

rasyonel bir gerekçe sunulması gerekecektir ve bu rasyonel gerekçe, yine çocuğun kendi çıkarını düşünmesini tembih eden bir motivasyona sahip olmalıdır.

Öyleyse rasyonel olan şey, aynı zamanda kişisel çikara hizmet eden şey midir? Hatta rasyonel olan şey, kişisel çikara en fazla hizmet eden, yani faydayı maksimize eden şey midir? Rasyonel egoizme göre bu soruların cevabı evettir.¹ İktisattaki rasyonel seçim teorisi (rational choice theory), her tüketicinin yahut işverenin yahut yatırımcının, kısacası her bireyin, ekonomik faaliyetlerinde faydasını maksimize etmeyi gözettiğini söylemektedir.² Bilhassa mikroekonomi ile uğraşanların aşına oldukları “fayda maksimizasyonu” (utility maximization) denklemleri, işte bu varsayım yüzündendir: Her birey kendi faydasını maksimize etmek ister. Peki ahlak bunun dışında mıdır? Yahut, ahlak neden bunun dışında olsun ki?

Rasyonel egoizm, ahlaki bir doktrin değildir, o yalnızca en rasyonel olanın, çikara en çok hizmet eden şey olduğunu söylemektedir.³ Ahlaki egoizm ise, ahlaki olanın kişisel çikara en çok hizmet eden şey olduğunu söyleyen doktrindir.⁴

Ödül ve ceza vaadine dayalı dinlerin ahlak anlayışı, işte bu hususta ahlaki egoizmin en temel prensibi olan kişisel çikar maksimizasyonu ile tamamen uyumludur. İnananlar, yaratıcının emirlerine bir sonraki hayatlarındaki ebedi ödüle ulaşmak ve ebedi cezadan kaçmak için uyarlar. Bu noktada, “din” denildiğinde hangi dinlerin kastedildiğinin anlaşılması için, bu çalışmada ele alınacak dinlerin özellikleri şöyle sıralabilir:

- Her şeyi bilen ve mutlak kudrete sahip bir Tanrı yahut Tanrılar tarafından gönderilmiş olmak.
- Adil bir yargılama sonucunda ebedi bir ödül ve ceza vaadine sahip olmak.

Bahsedilen şartları, ahiret inancına sahip olan İslam, Hristiyanlık ve Yahudiliğin yanı sıra, reenkarnasyon inancına sahip olan Hinduizm de karşılamaktadır. Tüm bu dinlerde

¹ Robert Shaver, "Egoism", <https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/egoism> [01.03.2019].

² V. Fuat Savaş, “Görünmez El, Rasyonellik ve Yozlaşma: Liberal Yaklaşım”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı 8 Güz (1997): 43-54. Samuelson (1937, s. 156) fayda maksimizasyonunu tartışırken gözlemlenebilir her türlü davranış türünün böyle bir varsayımdan makul bir şekilde kaynaklanabileceğini, Green & Shapiro (1994, s. 14-15) malzeme paylarının bu teoride dikkate değer olduğunu ve Elster (2007, s. 296) kişilerin faydayı maksimize edercesine davrandığını ama bunun her zaman tercihler dahilinde olmadığını savunmuştur.

³ Shaver, **age**.

⁴ Osman Elmalı, **Bertrand Russell'da Ahlak Felsefesi** (İstanbul: Ataç Yayınları, 2005), s. 111-121.

inananlara Tanrı tarafından bildirilen ahlaki kurallar ve bu kurallara uyulup uyulmaması durumunda vadedilen ödülleri ya da cezaları vardır. Bu dinlerdeki fedakarlık gibi gözükten emirler de (Ör: Yardımsever olmak, zekat vermek) kişinin ebedi hayatındaki mutluluğuna, yani kişisel çıkarına hizmet eder. Bu husus Bertrand Russell tarafından şöyle dile getirilir:

“Hristiyanlık, özgeciliği ve insanın komşusunu sevmesi kuralını desteklediği için, herkes Hristiyanlığın bireyciliğe karşı olduğunu zanneder. Halbuki bu psikolojik bir yanıltır. Hristiyanlık birey ruhuna hitap eder ve kişisel kurtuluş üzerinde durur. Bir insan komşusu için yaptığı şeyi, daha geniş bir grubun içgüdüsel olarak üyesi bulunduğu için değil, kendisi bakımından öyle yapması doğru olduğu için, yapmak zorundadır.”⁵

Elbette Russell’ın Hristiyanlığa dair yaptığı bu tespit, bahsi geçen diğer dinler için de geçerlidir. Nitekim İslam dininin kutsal kitabı Kur’an-ı Kerim’deki şu ifade de, yine kişinin “başkaları için” gibi gözükten iyi eylemlerinin aslında “kendisi için” olduğunu vurgular:

“Nimet ve imkândan başkalarına bağışladığımız, esasında sizin öz benliklerinizin lehinedir.”⁶ Hatta Kur’an, ahlaklı olmayı bir tür ticaret olarak tanımlar: “Ey iman sahipleri! Dikkatlerinizi, sizi korkunç bir azaptan kurtaracak bir ticarete çekeyim mi? Allah'a ve onun resulüne inanır, Allah yolunda mallarınız ve canlarınızla didinirsiniz. İşte bu, sizin için en hayırlısıdır; eğer bilerseniz.”⁷

Ahlakın bir ticaret olarak anılması ilk başta pek çok insana yanlış gibi gelmektedir, birçok insan tıpkı Kant etiğindeki gibi esas erdemli eylemin hiçbir karşılık beklenmeden yapılan eylem olduğunu düşünme eğilimindedir. Bu çalışmada değinilecek hususlardan birisi de, “karşılıksız iyilik” kavramının hayali bir varsayımdan ibaret olduğunu ve yapılan her iyiliğin ya da kötülüğün muhakkak bir çıkar beklentisiyle yapıldığını göstermek olacaktır. Bunun için “psikolojik egoizm”in lehindeki ve aleyhindeki argümanlar incelenecek ve bir sonuca varılacaktır. Ardından psikolojik egoizmin doğru olması ve yanlış olması ihtimalleri ayrı ayrı ele alınacaktır.

⁵ Bertrand Russell, **Aylaklığa Övgü**, çev. M. Ergin (İstanbul: Cem Yayınevi, 1990), s. 144-145.

⁶ Bakara/272.

⁷ Saff/10.

Eğer psikolojik egoizm doğru ise, yani yapılan her iyilik bir kişisel çıkar beklentisiyle yapılıyorsa, dinlerin kişisel çıkar amaçlı ahlaklarında da herhangi bir sorun yok demektir. Eğer psikolojik egoizm yanlış ise, yani herhangi bir çıkar beklemeden iyilikte bulunmak mümkünse, bunun yine de çoğu iyi eylemin çıkar beklentisiyle yapıldığı gerçeğine gölge düşürmediği, öte yandan sözüm ona çıkar gütmekten yapılan her eylemin iyi olup olmadığı, yani özgecilik (altruizm) etiğinin doğru olup olmadığı sorgulanacaktır. Kısacası, eğer psikolojik egoizm doğru ise, dinler açısından zaten bir problem yoktur, eğer psikolojik egoizm yanlış ise, bu durumda da dinler açısından bir problem olması oldukça zordur, zira ileride açıklanacağı üzere her fedakar davranış iyi olmak zorunda olmadığı gibi, aynı zamanda bu türden hiçbir çıkarın gözetilmediği varsayılan altruistik eylemler (bir askerin, kendisini arkadaşları için bombanın önüne atması gibi) oldukça az karşılaşılan uç örnekler olduğu için “iyilik” kavramının altı oyulmakta ve iyilik, yapılması neredeyse imkansız bir hal almaktadır. Ayrıca tüm insan davranışlarının bencilce olduğu tezi reddedilse bile, kişisel çıkarı düşünmek, hala rasyonel bir ahlaklı olma gerekçesi olacaktır. Bunları yapmaktaki amaç, cennet veya ebedi ödül için ahlaklı davranmakta bir beis olmadığını göstermektir.

Psikolojik egoizmin geçerli olması durumunda, bu çalışmanın argümanı şöyle formüle edilmektedir:

- Her insan eylemi bencilcedir.
 - İyi eylemler de bencilcedir ve iyi eylemlerde ödül beklentisi bulunmasında bir sorun yoktur.
 - Tanrı mutlak iyidir ve onun istedikleri de iyidir.
- Sonuç: Ödül beklentisiyle Tanrı'nın istediklerini yapmak iyidir.

Psikolojik egoizmin geçersiz durumundaki argüman ise şöyle formüle edilmektedir:

- Bencillik çoğu insan eylemini açıklar.
 - Çoğu iyi eylem de bencilcedir ve iyi eylemlerde ödül beklentisi bulunmasında bir sorun yoktur.
 - Tanrı mutlak iyidir ve onun istedikleri de iyidir.
- Sonuç: Ödül beklentisiyle Tanrı'nın istediklerini yapmak iyidir.

Ardından yukarıda kısaca bahsedilen rasyonel egoizm ve ahlaki egoizm kavramları incelenecek ve bu ikisi ilişkilendirilmeye çalışılacaktır. Zira, eğer ahlakın rasyonellik içermesi gerektiği savunuluyorsa -ki bu çalışma da aynı görüşte ilerlemektedir- bu durumda ahlaki egoizm ile rasyonel egoizmi aynı çatı altında buluşturmak gerekecektir.

Elbette bunun bazı zorlukları olacaktır, zira böyle bir pozisyonda kişisel çıkara hizmet eden fakat başkalarına zarar veren ve sağduyuya aykırı olan birçok eylem de “ahlaki” sıfatı verilmesi gerekecektir. Bu çalışmada ileri sürülen görüş ise, hem ahlaki egoizmin kendine ait olan sorunların, hem de ahlaki egoizmin rasyonel egoizm ile evliliğinden doğacak olan sorunların, teist bir yorumla aşılabilceği yönündedir. Egoizmin bu teist yorumu şimdilik ve çok kabaca şöyle özetlenebilir: Eğer kişinin kendisi için en iyi olan şey aynı zamanda ahlaklı olan şey ise ve başkalarına zarar vermek de Tanrı'nın emirlerine karşı olduğu için kişinin zararına olacak ise, bu durumda başkalarına zarar vermeden kişisel çıkarını maksimize etmek kişi için en rasyonel ve en ahlaklı yol olacaktır, hatta başkalarına karşı iyi ve faydalı olmak Tanrı'nın emri olduğu için, bu da kişinin faydasını maksimize edecektir.

Rasyonel egoizmin yaptığı rasyonellik tanımına dayanarak da çalışmanın nihai argümanı şu şekilde formüle edilmektedir:

- Kişisel çıkarı maksimize eden, en rasyoneldir.
- Teist-olmayan birinin ahlaklı eylemlerinden elde ettiği fayda yalnızca dünyadaki ömrü için geçerliken, teist birinin ahlaklı eylemlerinden elde ettiği fayda bu dünya için de olabildiği gibi bununla beraber kendisine Tanrı tarafından vadedilen ebedi hayatı için geçerlidir.
- Teist-olmayan birinin ahlaklı eyleminin sonucunda ödül görememesi ya da cezalandırılması ve dolayısıyla zarara girmesi mümkünken, teist birinin ahlaklı eyleminin sonucunda ödül görememesi ya da cezalandırılması ebedi hayatı düşünüldüğünde onun kişisel çıkar maksimizasyonuna engel olmaz.

Sonuç: Teist birinin ebedi hayatı için ahlaklı davranması, teist olmayan birinin sonlu hayatı için ahlaklı davranmasından daha rasyoneldir.

Formülasyondan anlaşılacağı üzere teizm, kimi durumlarda seküler ahlak anlayışlarından “daha” rasyonelken, kimi durumlarda ise ahlaklı olmayı rasyonel kılan

“tek” opsiyondur. Bunları gerekçelendirdikten sonra ise ahlaki egoizmin neden tek başına evrensel bir doktrin olamayacağı ve neden teistik bir yoruma ihtiyaç duyduğu açıklanarak tez tamamlanacaktır.

2. BENCİLLİK VE FEDAKARLIK

Bencillik, kişinin kendi çıkarını gözetmesidir. Bu bağlamda bencillik, övülmesi yahut yerilmesi gereken bir anlamda kullanılmamaktadır. Bencillik, insan doğasında kaçınılmaz bir şekilde var olandır. Bilhassa bencilliğin günlük kullanımda yüklendiği anlamlar göz önünde bulundurulursa, herkesin bencil olduğunu iddia etmek insan doğası hakkında kötümser bir yaklaşımın gibi algılanacaktır (elbette egoizmi, insan doğasının kötü olduğunu ima etme adına kullanan egoizm savunucuları da vardır), fakat bencillik sadece kabullenilmesi gereken ve kendi başına ne iyi ne de kötü olabilen, ancak kanalize edildiği yere göre iyi ya da kötü olabilecek, doğal bir insan özelliğidir. Tüm bunları detaylıca açmadan evvel, bencillik kelimesi duyulduğu anda akılda canlandırılan kötü imgeleri yıkmak ve nötr bir bencillik anlayışının da mümkün olduğunu göstermek adına, David Hume'un psikolojik egoizme karşı sarf ettiği şu meşhur sözün üzerinden bencilliği açıklamak uygun olacaktır:

"Hasta çocuğuna usanmadan bakan ve bu yüzden kendi sağlığını da kaybeden, çocuğu öldükten sonra bu bakımın köleliğinden kurtulsa da takati kalmadığı için kederden ölen şefkatli bir annenin bu işten ne gibi bir çıkarı olabilir?"⁸

Hume burada, psikolojik egoizm karşısı birçok insan gibi şu basit yanılgıya düşmektedir: Annenin çocuğu için yaptığı fedakârlık gibi gözükken bu eylemlerin kaynağının çocuğuna duyduğu sevgi ve şefkat olması; annenin eylemlerinin altruist değil, tam aksine bencilce oluşunun yegâne sebebidir. İnsanların sevdiklerine -ki bu noktada bir annenin, çocuğu için duyduğu sevgi, muhtemelen sevgi ve şefkatin en üst mertebesidir- yardım etmesi, karşısındakinin mutluluğundan duyduğu kişisel mutluluktan ve acı çekmelerinden doğacak olan kişisel acıdan kaynaklanmaktadır. Anne, çocuğunun mutluluğunu isterken, bunu kendi mutluluğu için yapmaktadır. Annenin çocuğuna karşı duyduğu bu yoğun sevgi ve şefkat, fedakarlıktan ziyade onun

⁸ David Hume, **Moral Philosophy**, ed. Geoffrey Sayre-McCord (Cambridge City, IN: Hackett Classics, 2006), s. 278.

çocuğuna karşı üstlendiği sorumlulukları yerine getirmesinin neden bencillik olduğunun temelini oluşturur. Anneyi, eğer sahiden bencil olsaydı çocuğuyla hiç ilgilenmeyecek şekilde karikatürize etmek, tamamen bencilliğin yanlış ve üstünkörü anlaşılmasından kaynaklıdır. Yapılan iyiliklerin altruizme (veya fedakarlığa), kötülüklerin ise bencillğe mal edilmesi, sadece avam arasında değil, filozoflarca da sık düşülen bir yanılgıdır. Elbette annenin çocuğuna karşı sorumsuz bir tavır takınması da yine bencillik ile açıklanacaktı, zira başta değinildiği gibi, bencillik tek başına ne iyi ne kötüdür, o sadece kanalize edildiği yere göre iyi yahut kötü olmakta kullanılabilen, insan doğasına ait bir mekanizmadır. Bu durumla ilgili olarak yöneltilebilecek “yanlışlanamazlık” eleştirilerine hemen bir sonraki “Psikolojik Egoizm” başlıklı bölüm altında cevap aranacaktır.

Hume’un örneğindeki anne, çocuğunun ölümünden sonra kederden ölür. Hume burada “Çocuk öldükten sonra anne, artık ona bakmak zorunda olmamasına rağmen yine de kederinden ölür. Annenin bu işten ne kazancı var?” diye sorarken, şu iki önemli noktayı kaçırmaktadır:

- 1- Anne çocuğunu, onun yokluğunda yaşayamayacak ya da ancak son derece kederli bir şekilde yaşayabilecek kadar sevmektedir. Dolayısıyla anne açısından hasta çocuğuyla ilgilenmek oldukça kârlı bir iştir. Zira bir tarafta çocuğun ölümünden duyacağı muazzam acı varken, bir tarafta ise çocuğunun ölümünün yaşatacağı bu muazzam acıdan korunmasına ihtimal veren, yani çocuğun hayatta kalma ihtimalini arttıran bakım sürecinin vereceği nispeten daha düşük bir acı vardır. Çocukla ilgilenmenin anneye verdiği keder, çocuğun ölümünün ona vereceği kederden azdır.

İşte bu noktada annenin üstlendiği çocuğa bakma eylemi, fedakârlık değil, bencilliktir. Neyin bencillik, neyin fedakârlık olduğunun anlaşılması için, Ayn Rand’ın *Atlas Silkindi*’deki şu sözlerini okumakta fayda vardır:

“Fedakârlık, değersiz şeyleri reddetmek değil, değerli şeyleri reddetmektir. İyinin hatırı için kötüyü reddetmeye fedakârlık denmez; kötünün hatırı için iyiyi reddetmektir fedakârlık. Fedakârlık değer verdiğiniz bir şeyi, değer vermediğiniz bir şey için reddetmektir. Bir sent verip karşılığında bir dolar alırsanız, o fedakârlık değildir. Ama doları verip karşılığında sent alırsanız o fedakarlıktır. Yıllarca mücadele ettikten sonra

istediğiniz kariyere başlarsanız, ona fedakârlık denmez, ama o kariyerden bir rakip için vazgeçerseniz buna fedakârlık denir. Bir şişe sütünüz varsa, onu açlıktan ölmekte olan çocuğunuza içirirseniz, o fedakârlık değildir, ama sütü komşunun çocuğuna verir, kendi çocuğunuzun ölmesine göz yumarsanız o fedakarlıktır.”⁹

Ayn Rand’ın yapmış olduğu fedakârlık tanımı ve bu husustaki analogileri ile Hume’un örneğindeki annenin durumu birebir örtüşmektedir. Zira anne, hasta çocuğunun bakımıyla ilgilenerek, Ayn Rand’ın deyimiyle “Bir sent verip karşılığında bir dolar alma”yı ummaktadır. Bu ise fedakârlık değil, bencilliktir.

Yalnız Ayn Rand’ın yapmış olduğu fedakârlık tanımının da, bu tezde savunulan fedakârlık tanımıyla birebir örtüşmediği de gerçektir. Zira “Bir dolar verip bir sent almak” da yine birtakım bencil motivasyonlar içerecektir yahut kariyerinden bir başkasının istekleri için vazgeçen kişi de doğru olan şeyi yaptığını düşünüp, yine bencil motivasyonlara sahip olacaktır. Bencilliğin yanlış yere kanalize edildiği bu tip durumlara “fedakârlık” yerine, “bencilliğin irrasyonel kullanımı” terimini kullanmak daha doğru olacaktır. Saf altruizmin olmadığı, fedakârlık gibi gözükken her eylemin aslında bencil motivasyonlar içerdiği konusundaki görüş de, yine hemen bir sonraki “Psikolojik Egoizm” başlığı altında daha detaylı incelenecektir.

Hume’a ait alıntıdaki durum şu şekilde de savunulabilir: “İyi ama sonuç olarak anne de öldü. Bir kazanç sağlayamadı. Bu işten çıkarı ne?”. Hume’un ve onun bu husustaki savunucularının kaçırdığı ikinci nokta ise şudur:

- 2- Yatırım, kâr yapma beklentisi ile yapılır. Her yatırım kâr getirecek diye bir kaide yoktur. Fakat insanları yatırıma iten motivasyon, bu kârın “beklentisi”dir. İnsan geleceği görme ve her şeyi hatasız hesaplayabilme kudretinde değildir. Yapacağı eylemin sonuçlarını kusursuzca bilen bir kahin olmadığı için, bencil dürtülerle hareket eden bir insan, sırf giriştiği işin sonucunda kar etmedi diye bencil olmaktan alıkonulmaz.

Burada muhtemel yanlış anlaşılmanın önüne geçmek için şu önemli eklenti de yapılmalıdır: Anne, hasta çocuğunun tamamen umutsuz vaka olduğunu bilse ve bunu

⁹ Ayn Rand, **Atlas Silkindi, 3. Bölüm: Gerçek Gerçektir**, çev. B. Dişbudak (İstanbul: Plato Film Yayınları, 2010), s. 551.

bile bile kendi hayatı pahasına yine de ona bakıcılık yapsa, bu da annenin bencilliğinden kaynaklanır. Zira annenin çocuğuna duyduğu sevgi, tamamen kendi bencil çıkarları için bunu yapmasını gerektirir.

Buna benzer bir senaryo, Ayn Rand'ın *Atlas Silkindi* romanında da vardır. Baş karakter John Galt, hükümet tarafından aranan bir suçludur. Yakalanmak üzereyken, hayatta en çok sevdiği insan olan Dagny'e şu sözleri söyler:

“Bana hiçbir şeyle şantaj yapabilecek, hiçbir şeyi tehdit olarak kullanabilecek durumda değiller. Ama eğer birbirimiz için ne ifade ettiğimizden ufacık bir kuşku duyarlarsa, hemen seni işkence masasına yatırırılar, fiziksel işkenceden söz ediyorum, benim gözümün önünde... Bir hafta bile sürmez bunu yapmaları. Ben bunu bekleyecek değilim. Sana yönelik bir tehdidi ilk defa duyduğum anda kendimi öldürüp onların yolunu o noktada keserim.”¹⁰

Galt, kendisine şantaj olarak çok sevdiği Dagny'e işkence yapılması ihtimalinde intihar edeceğini ve bu yaptığının niçin fedakarlık değil de bencillik olduğunu ise şöyle açıklar:

“Bunu yaparsam kendimi feda etmiş olmayacağım. Onların koşullarıyla yaşamayı istemiyorum, onlara itaat etmeye razı değilim, senin yavaşlatılmış bir cinayete kurban gitmeni de görmem. Öyle bir şeyin ardından, artık arayabileceğim hiçbir değer kalmaz, değersiz yaşamayı da istemem.”¹¹

Galt istemediği bir hayatı yaşamamak, kendi ilkeleriyle çelişmemek, öz saygısını korumak ve sevdiği bir insanın işkence edilmesini izlemek karşısında çekeceği acıdan kurtulmak için Dagny'nin işkence edilmesi durumunda intihar etmeyi göze alacağını söyler. Bunu Dagny için değil, kendi için yapar. İşte çok benzer koşullar, hasta çocuğuna bakıcılık yapan anne örneğinde veya egoizme karşı argüman olarak sunulan birçok sözüm ona fedakârlık örneğinde de geçerlidir. Fedakârlık olarak görülen bu tür eylemlerin altında, birçok bencilce motivasyon yer almaktadır.

¹⁰ age, s. 664.

¹¹ age, s. 665.

Bir insana karşı hissedilen sevgi dolayısıyla o insana yardım etmek, bencil hislerden kaynaklanır. Bu tür iyi kabul gören eylemlerin fedakârlığa, kötü kabul gören eylemlerin ise bencilliğe yorulması; dini, siyasi, ekonomik ve çeşitli kolektivist ideolojilerin dayattığı bir paradigma kaymasının sonucudur. Popüler yazınlardan bir örnek vermek gerekirse, ünlü iktisatçı Ha-Joon Chang'ın şu sözleri, bencilik ve fedakârlık kavramlarının nasıl yanlış anlaşıldığını göstermeye yetecektir:

“Çalışanların bencil olmayan davranışlarının arkasındaki nedenler çeşitlilik gösterir: İşlerini sevmeleri, ustalıklarıyla duydukları gurur, öz saygı, meslektaşlarıyla aralarındaki dayanışma, üst düzey yöneticilerine duydukları güven veya şirketlerine bağlılıkları. Sonuç olarak eğer insanlar serbest piyasa ekonomisinde sanıldığı gibi tamamen bencil davranıydılar şirketler ve dolayısıyla ekonomimiz durma noktasına gelirdi.”¹²

Ha-Joon Chang'ın saymış olduğu ve fedakarlığa yorduğu söz konusu tüm motivasyonlar bencilcedir: İnsanın sevdiği işi yapması ve bu esnada dürüstlük, çalışkanlık, özveri gibi erdemli davranışlarda bulunması, kendini gerçekleştirme konusundaki kişisel arzularından kaynaklanmaktadır. Dürüst olmayan, iş arkadaşlarıyla geçimsiz olan bir kişi; işini kaybetmekten, öz saygısını kaybetmekten, grup tarafından dışlanmaktan ve bunlar gibi başına gelebilecek türlü cezadan kendini korur. İşini layığıyla yapan ve işinde başarılı olan kişi, bencil isteklerini tatmin eder ve bencil çıkarlarını korur. Öz saygı ise neden öyle olduğu konusunda bir izahta bulunmanın bile gereksiz olacağı kadar açık ve seçik bir şekilde bencil bir motivasyondur.

Aynı kitapta, bencilik kelimesini neredeyse “kötülük” ile eş anlamlı kullanan Ha-Joon Chang şunları da söyler:

“Gerçek şu ki, devrede herhangi gizli bir ödül ve yaptırım olmasa bile pek çoğumuz dürüst davranıyoruz. Örneğin neden taksiden parayı ödemedem inip kaçmıyoruz (en azından hızlı koşanlarımız)? Taksi şoförü aracını bırakamayacağından bizi çok uzun süre takip edemez. Büyük bir şehirde yaşıyorsanız aynı taksi şoförüyle karşılaşma

¹² Ha-Joon Chang, **Kapitalizm Hakkında Size Söylenmeyen 23 Şey**, çev. B. Tupal (İstanbul: Say Yayınları, 2012), s. 75.

ihtimaliniz yok denecek kadar azdır. Dolayısıyla taksi şoförünün gelecekte bir şekilde karşınıza çıkma ihtimalinden korkmanıza gerek yok”.¹³

Hangi insan bir taksi şoförüne hakkı olan ücreti teslim etmeyi, sadece taksicinin iyiliği uğruna yaptığını iddia edebilir? Hangi insan bunun gibi hakkaniyetli eylemleri yerine getirmenin; öz saygıyı korumak, erdemli bir insan olmak, ahlaksız bir eylem yapmış olmanın verdiği vicdan azabının yaşatacağı manevi acıdan kaçınmak gibi son derece bencil faktörlerle aslında hiçbir alakası olmadığını gönül rahatlığıyla iddia edebilir? Ha-Joon Chang’ın insanların bencil olmadıklarını göstermek adına verdiği örnekler, neden insanların bencil davrandıklarını çok iyi gösteren örnekler olması açısından kendi kendini çürütmektedir. Ha-Joon Chang’ın “herhangi gizli bir ödül veya yaptırım yokken” diyerek sadece yasaları veya taksicinin hırsız müşterisini cezalandırma ihtimalini bu koşullar arasında sayarken, gizli ödüllerin arasına kişinin öz saygısını korumak ve erdemli bir hayat yaşamak gibi son derece güçlü bencil istekleri almaması, kişinin erdemsiz bir eylem yapmasının sonucunda yaşayacağı vicdan azabı gibi güçlü bir yaptırımı hiç hesaba katmaması, ya bencilliği anlamamış olmasından ya da kolektivist etiği haklı çıkarmak uğruna sadece işine gelen verileri doğruymuş gibi kullanmasından kaynaklanmaktadır.

İktisatçı Ha-Joon Chang, ekonominin bu durumda olmasını insanların bencil olmamalarına borçlu olduklarını iddia ederken, verdiği sıradan bir örnekteki bencil motivasyonlara bile gözünü tamamen kapatmakta ve Adam Smith’in şu meşhur sözünde ne kadar haklı olduğunu adeta bir kez daha ispatlamaktadır:

“Akşam yemeğimiz kasabın, biracının ve fırıncının iyi niyetliliğinden değil, onların kendi çıkarlarını düşünmesi sayesinde önümüze gelir.”¹⁴

¹³ age, s. 77.

¹⁴ Adam Smith, **An Inquiry into The Nature and Causes of The Wealth of Nations**, ed. Kathryn Sutherland (New York: Oxford University Press, 2008), s. 22.

3. PSİKOLOJİK EGOİZM

Psikolojik egoizm, her insan eyleminin kişisel çıkar gözeten motivasyonlar barındırdığını söyleyen doktrindir. En basit tabirle, her insan eylemi bencilcedir.¹⁵ Psikolojik egoizm normatif değildir, bencilliği ulaşılması yahut terk edilmesi gereken bir pozisyon olarak değil, insan doğasının bir parçası olarak görür. Bu nedenle unutulmamalıdır ki psikolojik egoizm asla ahlaki bir doktrin değildir, o yalnızca insan eylemlerinin bencil motivasyonlarla yapıldığını savunur.

Bencillik, ancak iyiye ya da kötüye kanalize edilebilir ve ne yönde kullanıldığına bağlı olarak iyi ya da kötü bir mahiyet kazanabilir. Her analogide bir miktar hata payı bulunduğu da belirtilerek, bencillik belki de hırs ve samimiyet gibi insani özelliklere benzetilebilir. Hırslı olmak tek başına ne iyi ne de kötüdür, ancak hırsını iyi bir amaç doğrultusunda kullanan kişi hırsı sayesinde daha iyi eylemlerde bulunabilirken, hırsını kötü bir amaç doğrultusunda kullanan kişi de hırsı sayesinde kötülüğünü arttırabilir. Örnek olarak çok hırslı bir suçlu ve onu yakalama konusunda çok hırslı bir polis düşünülebilir. Samimiyet de her ne kadar iyi çağrışımlara sahip olsa da, o da tek başına ne iyi ne de kötüdür; ancak kullanıldığı amaç doğrultusunda kişinin daha iyi ya da daha kötü olmasına yol açar. Hitler ve Stalin gibi diktatörler muhtemelen davalarında samimiydiler, fakat davalarına olan samimi bağlılıkları kuşkusuz yol açtıkları yıkımları ve ölümleri arttırmıştır. Bunlara karşın, ABD ordusunun Vietnam'a müdahale etmesine karşı olan ünlü boksör Muhammed Ali de kendisine zarar vermeyen Vietnamlıları öldürmeme konusunda, Amerikan ordusuna katılmayı reddettiği için kariyerinin zirvesindeyken bokstan men cezası almayı ve hapse girmeyi göğüsleyebilecek kadar inancında samimiydi. Bencillik de işte tam olarak bunlar gibi, ne yönde kullanıldığına bağlı olarak iyiliği de kötülüğü de arttırma potansiyeline sahip olan fakat tek başına ne iyi ne de kötü olabilen bir tür insani özelliktir. Bencillik ile

¹⁵ Manuel Velasquez, **Philosophy: A Text with Readings**, Eleventh Edition (Boston: Cengage Learning, Inc., 2009), s. 49. Hobbes ise eseri Leviathan (1968, Chapter 15)'da kişisel çıkarın insana her eylemde rehberlik teşkil ettiğini belirtmiştir.

hırs ve samimiyet arasında kurulan analogilerdeki en büyük hata payı; bencilliğin istisnasız her insanda bulunan bir özellikken, hırs ve samimiyetin her insanda bulunan özellikler olup olmadığının tartışmalı olmasıdır. Bu benzetmelerin sadece neden bencilliğin tek başına kötü ya da iyi olarak tanımlanmaması gerektiğini daha iyi ifade edebilmek için yapıldığı da bir diğer malumdur. Kötü anlamların yüklenmediği fakat yüceltilmesi de gerekmeyen, sadece insan doğasında var olan ve ancak nasıl araçsallaştırıldığına göre iyi yahut kötü olabilen bir bencilik kavramı da mümkündür.

Psikolojik egoizmin, felsefi açıdan savunulması zor bir pozisyon olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Her insanın bencil olduğunu ve her insan eyleminin de bencilce güdüler taşıdığını söylemek elbette iddialı bir pozisyondur. Buna karşın psikolojik egoizm, felsefi açıdan karşı çıkılması da zor bir pozisyondur. Psikolojik egoizmi reddedenler, bunu çoğunlukla ilk bakışta akla yatkın olmadığından ötürü sağduyularına (veya sağduyu zannettikleri önyargılara) uyarak reddetmekte, oysa sundukları karşı argümanlar yeterince tatmin edici değildir. Bunlar elbette psikolojik egoizm aleyhindeki eleştiriler incelerken delillendirilecektir.

Birçok felsefi görüş gibi psikolojik egoizmin de farklı tanımları ve farklı yorumları mevcuttur. Bu nedenle “psikolojik egoizm” dendiğinde kastedilenin ve bu çalışmada bu terime hangi anlamlar yüklendiğinin anlaşılması için, psikolojik egoizm tanımını açmak gerekirse savunulan psikolojik egoizm türünün, Mark Mercer’ın “Zayıf Psikolojik Egoizm” (Weak Psychological Egoism) tanımıyla büyük ölçüde örtüştüğü söylenebilir. Kendisiyle ters düşülen noktaları ayrıca incelemek, teizm ve egoizm ilişkisinin ele alındığı bu çalışma için fazla kapsamlı ve gereksiz görüldüğünden; bunun yerine Mercer ile örtüşülen hususları, onun son derece isabetli zayıf psikolojik egoizm tanımı üzerinden anlatmak daha uygun olacaktır. Mercer’ın zayıf psikolojik egoizm doktrinine göre; bir kişi bir eylemi yapmaya niyetleniyorsa, bu eylem vasıtasıyla muhakkak kişisel bir çıkar sağlama *beklentisine* sahiptir.¹⁶ Bütün insan eylemleri, o eylemin sonunda kazanılacak bir kişisel çıkarın beklentisi ile motive olur. İnsanı o eylemi yapmaya iten şey, nihai kişisel çıkarın beklentisidir. Bu kişisel çıkar, eylemin yapılması durumunda kazanılabilecek bir ödül olabileceği gibi aynı zamanda eylemin yapılmaması durumunda alınacak ceza da olabilir.¹⁷ Bu koşulların sağlanması

¹⁶ Mark Mercer, “In Defence of Weak Psychological Egoism”, *Erkenntnis*, Vol. 55, No. 2 (2001): 217-237.

¹⁷ *age*.

için bencil bir niyet ve rasyonel düşünce kabiliyetine sahip bir bilişsel yetenek gereklidir.

Psikolojik egoizm tüm insan eylemleri gibi iyi ve kötü eylemlerin de kişisel çıkar beklentisiyle yapıldığını savunur. İnsanın iyi eylemleri muhakkak ki sonunda bir ödüle ulaşma ya da cezadan kurtulma beklentisine sahiptir. Bu nedenle bireyin yaptığı her iyilik, ne kadar fedakârca gözükürse gözüksün, onun kişisel çıkarına hizmet eder. Bireyi o iyiliği yapmaya iten, işte bu kişisel çıkarın beklentisidir.

Psikolojik egoizm, sadece bir tane bile “hiçbir kişisel çıkar barındırmayan, saf fedakâr insan eylemi” bulunduğu çökertilebilecek bir doktrindir. Fakat zannedilenin aksine böyle bilinçli bir insan eylemi yoktur. Psikolojik egoizm tezini iddialı ve ilgi çekici kılan unsurlardan biri de budur.

3.1 Psikolojik Egoizm Aleyhinde Argümanlar

Herkes Bencil Olamaz: Egoizm denildiğinde ilk akla gelen filozoflardan olan Ayn Rand, bencilliği ulaşılması gereken üst bir merteye olarak görür. Onun için bencillik bir erdemdir ve bu nedenle her insan bencil değildir. Ayn Rand rasyonel ve ahlaki egoizmi savunurken, bencilliği bir erdem olarak gördüğünden ötürü psikolojik egoizme karşı çıkar. Yani Ayn Rand’ın herkesin bencil olduğunu reddedişinin altında, kurucusu olduğu objektivizm felsefesinde bencilliğe yüklenen kutsal değer yatmaktadır. Fakat, Ayn Rand’ın iddiasının aksine, bencillik kaçınılmaz şekilde her insanda mevcuttur. Objektivist Dergisi’ndeki seçme makalelerden oluşan Ayn Rand’a ait *Bencilliğin Erdemi* kitabında, Nathaniel Branden¹⁸ şunları yazar:

¹⁸ Bir psikoterapist olan Nathaniel Branden bir zamanlar Ayn Rand’ın objektivist etiğini benimsemiş fakat daha sonra bu görüşten vazgeçmiştir. Ayn Rand, kendisine ait *Bencilliğin Erdemi* kitabında bu bilgiyi vererek, yine de Nathaniel Branden’in beş adet makalesine aynı kitapta yer vermiştir. Bu sebeple Nathaniel Branden’in ilgili makalelerdeki görüşleriyle Ayn Rand’ın da hemfikir olduğu kabul edilebilir.

“Bencillik şunları gerektirir: (a) Kişinin kendi çıkar standardı tarafından ortaya konan değerlerin bir hiyerarşisizi ve (b) daha değerli bir şeyi daha az değerli veya değersiz olan bir şeye karşı feda etmeyi reddetme”.¹⁹

Nathaniel Branden bunları “Herkes Bencil Değil midir?” başlıklı makalesinde, rasyonel egoizmi savunmaktan ziyade herkesin bencil olmadığını göstermek adına, yani psikolojik egoizme karşı argüman olarak kullanmaktadır ve bu çok büyük bir mantıksal safstadır. Nathaniel Branden’in neden hatalı olduğunu, şu alıntısını da verdikten sonra izah etmek daha uygun olacaktır:

“Eğer bir kişi körü körüne bir kendine zarar verme yolunu izlerse, kişinin o yolu izlemekle kazanacak bir şeyi olduğunu düşünmesi onun davranışlarını bencil yapmaz.”²⁰

Kişi her ne yapıyorsa, ne kadar kötü yahut ne kadar fedakarca gözüken bir eylem yapıyorsa, fakat yine de bu eylem sonucunda kazanacak bir şeyi olduğunu düşünüyorsa, tam da bu yüzden bencil olur. Psikolojik egoizm tanımı yaparken kişisel çıkar beklentisinin bencil olmaya yettiği belirtilmişti. Bir eroin bağımlısı muhakkak ki eroin kullanarak kendine zarar vermektedir, fakat kendi kafasındaki kar-zarar hesabını yanlış yapması ve eroin almanın kendisine vereceği haz için veya kendisini çektiği yoksunluk krizinden kurtaracağı için eroin almaktan daha faydalı olduğunu düşünmesi, onu bencil olmaktan alıkoymaz. Önceki bölümde Ayn Rand’ın fedakârlık tanımına getirilen eleştiriler Nathaniel Branden’in bu argümanı için de geçerlidir; yani mükemmel bilgiye sahip bir Tanrı yahut bir kahin olamamak, kişiyi bencil olmaktan alıkoymaz. Toplamda zarara uğrama potansiyelindeki eylemleri yapmaya iten faktörler de yine kişisel çıkar beklentisiyle ve bencil motivasyonlarla oluşmaktadır. Eroinman örneğine ek olarak, bu kişi eroin kullanmanın tüm zararlarının bilgece farkında olsa dahi, yani eroin kullanmanın onun için toplamda zararlı bir eylem olduğunun bilgisine sahip olsa dahi, yine de eroin kullanmaktan aldığı haz ve faydalar onu eroin kullanmaya itmiş olacaktır. Kişi bu durumda da bencilce davranmış olacaktır. Tekrar etmek gerekirse, Nathaniel Branden’in bu argümanları, kişi için en rasyonel olanın kendisi için en faydalı olan şey olduğunu savunan “rasyonel egoizm”

¹⁹ Nathaniel Branden, “Herkes Bencil Değil midir?”, **Bencilliğin Erdemi**, ed. Ayn Rand, çev. N. Kandemir (İstanbul: Plato Film Yayınları, 2008): s. 84.

²⁰ **age**.

başlığı altında savunulan sözler olacaktır fakat bu argümanları psikolojik egoizme karşı kullanmak mantıksal bir safsatadır.

İlaveten, günlük kullanımda üstüne yüklenen korkunç manalar nedeniyle bencillik ve dolayısıyla felsefi egoizm, maalesef ki birçok kişi tarafından yanlış algılanmaya mahkûm bir pozisyondadır. Bu nedenle ki Nathaniel Branden aynı makalesini, şu şekilde bitirir:

“Herkesin bencil olduğunu iddia edenler yaygın olarak, bu ifadeleriyle bir kötü niyet ve aşağılama amacı taşırlar. Fakat onların bu beyanları insanlığa yöneltilmiş hak edilmeyen bir övgüdür.”²¹

Branden ilk cümlesindeki sosyolojik tespitinde muhakkak ki haklıdır, herkesin bencil olduğunu söyleyenler bunu çoğu zaman kötü imalarla yaparlar. Ne var ki Branden son cümlesinde de bir o kadar haksızdır, zira herkesin bencil olması, insanlığa yapılmış bir övgü değil, sadece insan doğasına dair yapılmış son derece objektif bir tespittir.

Faydasız İyilik ve Faydasız Kötülük: Psikolojik egoizm sadece iyi eylemlerin değil, kötü eylemlerin de bencil motivasyonlarla yapıldığını ileri sürer. Örneğin zor durumda olan bir arkadaşına yapılan maddi yardımı; bundan kazanılacak vicdani ve manevi haz ödüllere ulaşma ile ya da bu yardımı yapmama durumunda hissedilebilen içsel azaptan kurtulma ile açıklar (bu tür motivasyonlar duruma ve kişiye bağlı olarak farklılıklar gösterebilir, fakat sayılabilecek tüm motivasyonlar yine bencilce olacaktır). Zor durumda olan bir arkadaşına maddi yardım etmemeyi de kişinin kendi maddi durumunu düşünmesi, cimriliği gibi birçok bencilce motivasyon ile izah eder.

Peki insan sevdiği birine yaptığı yardımı gerçekten de kendi bencil arzuları için mi yapar? Yoksa bu yardımı, sadece o sevdiği kişinin uğruna mı yapar? Buna getirilen ve hala da birçok düşünürce kabul gören²² eski eleştirilerden biri 18. yüzyılda yaşamış olan Piskopos Joseph Butler’a aittir:

“Bütün kişisel arzu ve tutkular, dışsal şeylerin kendilerine yöneliktir ve bu, onlardan doğan hazdan ayrıdır, dolayısıyla bu durum şu şekilde izah edilir: Objeye ve tutku

²¹ age.

²² Norman J. Brown, “Psychological Egoism Revisited”, **Philosophy**, Vol. 54, No. 209 July (Cambridge: Cambridge University Press, 1979): 293-309.

arasındaki bu öncelikli uygunluk olmasaydı, bu haz da var olmazdı. Tıpkı yemek yemenin taş yutmaktan daha zevkli olması gibi, eğer bir şeye diğerinden fazla duyulan bir iştah ya da arzu olmasaydı, belirli bir şeyden diğerine göre daha fazla haz veya zevk duyulmazdı.”²³

Yemek yeme ve taş yutma kıyasları ile Butler’ın izah ettiği şey; insanın bir eylemi o obje üzerinden alacağı haz için değil, o obje uğruna yaptığıdır. Psikolojik egoizm, kişisel çıkar ve tatminlere giden yolları araçsallaştırırken, Butler bu objelerin araç değil, bir nevi ayrı bir özne ya da amaç konumunda olduğunu iddia eder.

Objelerin araç değil de kendinde amaç oldukları iddiasının, bundan daha güçlü delillere ihtiyacı vardır. İnsanı bir eylemi yapmak için harekete geçiren motivasyon, o eylemi yapmış olma sonucunda elde etmeyi umduğu kişisel çıkarın beklentisidir. Bu durumda eylem ve obje, kişisel çıkar ve tatmine giden yoldaki araçlardır. Nihai amaç ise kişisel çıkar arzusudur. Zira güzel bir yemek; o yemeğin (obje) hatrına değil, o yemeği yemenin (eylem) hatrına da değil, fakat o yemeği yemekten alınan haz (kişisel çıkar) için istenir. Elbette yemek yemek, bir taşı yutmaktan daha iştah duyulması, daha arzulanması bir eylemdir, fakat bu durum, yine de güzel bir yemeğin yalnızca bir ‘araç’ olduğu gerçeğini değiştirmez. Arzu duyduğumuz şeyler, yani araçlar arasında hiyerarşi kuruyor olmamız (Örneğin yemeğin, taştan daha lezzetli olması), bizim esas amacımızın zevk veya mutluluk olduğu gerçeğini değiştirmez. Bizim esas ve nihai amacımız yemeğin kendisi değil, yemekten alacağımız zevk ve tatminkârlık hissidir. Bu nedenle Butler’ın iddiası psikolojik egoizm karşısında zayıf ve geçersizdir.

İyi ile Kötü Aynı Derecede mi Bencil: İyi eylemin de kötü eylemin de bencilce motivasyonlarla açıklanması “İyi ile kötünün bir farkı yok mu?” sorusunu beraberinde getirir de²⁴, bu sorunun muhatabı esasen psikolojik egoizm değildir. Psikolojik egoizm sadece motivasyonlara dair açıklamada bulunan deskriptif bir doktrindir. Bireyin kişisel çıkarlar hiyerarşisinde bir sıralama yapması gerektiğini öne süren rasyonel egoizm ile birlikte, işin içine etik değerleri ve erdemleri de katan ahlaki egoizm, iyi ile kötünün bencillikleri arasındaki farkları açıklayacaktır. Bir canı ile bir

²³ Joseph Butler, “Upon The Love of Our Neighbour”, **The Works of The Right Reverend Father in God**, ed. Samuel Hallifax (London: Scott, Webster & Geary, 1838), s. 126-138.

²⁴ Joel Feinberg, "Psychological Egoism", **Ethical Theory: An Anthology**, Second Edition, ed. Russ Shafer-Landau (Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2013): 167-177.

kahraman elbette etik açıdan aynı konumda değildir, fakat canî; canilikten, kahraman; kahramanlıktan bencil çıkarlar almaktadır, psikolojik egoizmin tüm söylediği budur. Rasyonel egoizm hangisinin daha rasyonel olduğunu, ahlaki egoizm hangisinin daha ahlaklı olduğunu inceleyen doktrinlerdir ve hatalı bir şekilde psikolojik egoizme karşı argüman olarak kullanılan bu soru, esas muhatabı olan bu doktrinlerin başlığı altında ileride cevaplanacaktır.

Kahramanlık (Heroism): Psikolojik egoizme karşı sunulan kahramanlık örnekleri esasen Hume'un verdiği "fedakâr anne" örneğinin daha da abartılmış halleridir ve bu tür örneklere dair sorunların bir kısmı bu çalışmada Hume'a verilen yanıtlarda yürütülen mantık ile karşılanabilir. Psikolojik egoizm tartışmalarında sunulan kahramanlık örneklerinin en kafa karıştırıcı ve meşhur olanı; kendisini arkadaşlarının hayatını kurtarmak için bombanın önüne atan asker örneğidir.²⁵ Ne var ki Hume'un çizdiği anne-evlat tablosunda, annenin evladına karşı hissettiği sevgi ve bu sevginin beraberinde getirdiği bencil hazlar söz konusuysen, kahramanlık örneklerinde kişinin tanımadığı insanlara yaptığı iyilikler söz konusudur. Bu nedenle kahramanlık örnekleri ayrı bir başlıkta incelenmeyi hak etmektedir.

Unutulmamalıdır ki kahramanlık bir erdemdir ve her erdem gibi failine bencil hazlar sağlar. Kendisini arkadaşlarının hayatını kurtarmak için bombanın önüne atan askerin de birçok bencil motivasyonu vardır ve bunlardan bazıları pekala şunlar olabilir (listeyi bireyin ve olayın koşullarına göre genişletmek mümkündür):

- Askerler sadece fiziksel eğitime değil, doğru olan şeyin ne olduğu konusunda da yoğun bir zihinsel eğitime tabi tutulurlar. Ayrıca o güne kadar yaşadıkları ve çevresinden görüp duydukları da bu eğitimin bir parçasıdır. Bu durumda asker aldığı eğitim doğrultusunda doğru olan şeyi yaptığına "inanmış"tır ve doğru olan şeyi yapmanın sağladığı manevi hazlar vardır.
- Asker geride kahraman olarak anılacağı bir hikaye bırakmak isteyebilir.
- Hiç şahidi olmasa dahi kahramanlık bir erdemdir ve bu erdeme ulaşmaya çalışmak bireysel tatmin sağlar.

²⁵ William Irwin, "Psychological Egoism and Self-Interest", **Reason Papers**, Vol. 39, No. 2 Winter (2017): 69-89.

- Asker, bu eylemi yapmama durumunda arkadaşlarının yaşayacağı acıya şahit olacaktır. Hem bu acıya şahit olmama, hem de hayatının geri kalanında bu olay karşısında hiçbir şey yapmamış olmasından ötürü kendini suçlayacağı için çekeceği potansiyel vicdan azabından kurtulacaktır.

Ek olarak askerin yapmış olduğu davranış, Ayn Rand'ın "Acil Durumlar Etiği" olarak adlandırdığı kategoriye de dahildir.²⁶ Benzer bir senaryo, boğulmak üzere olan birisini gördüğünde, kendi hayatını riske atarak bir başkasının hayatını kurtarmak için suya atlayan kişi örneğinde de görülür. Ayn Rand'ın acil durumlar etiği hakkındaki şu sözleri kayda değerdir:

"Kişinin bir acil durumda -ve sadece bir acil durumda- yabancılara yardım etmesi sadece bu genel iyi niyet ve saygı gerekçesi sayesinde. Acil durumda geçerli olan davranış kuralları ile insan yaşamının normal şartları altındaki davranış kurallarını birbirinden ayırt etmek önemlidir. Bu bir ahlaki çifte standart anlamına gelmez ..."

Ayn Rand'ın sözlerine şöyle bir örnekle eklemeye bulunulabilir: Deprem esnasında çok yüksek bir binanın yüksek bir katından atlayarak, yaşama şansını neredeyse sıfıra indiren bir adamın koşulları ile normal koşullarda hayatta kalmaya çalışan adamın koşulları arasında çok ciddi metafiziksel farklar vardır. Yüksek katlı bir binanın yıkılması durumunda güvenli bir yere sığınsa hayatta kalma şansı nispeten daha yüksek olacak olan bu adam, deprem esnasındaki anlık şok ile çok yüksek bir kattan atlayarak hayatta kalma şansını şüphesiz ki düşürmektedir. Şok anındaki bu insanın kararları üzerinden nasıl ki "İnsanlar hayatta kalma şanslarını arttıran yollardan çok hayatta kalma şanslarını düşüren yollara başvururlar", "İnsanlar hayatta kalma konusunda beceriksizdir", "İnsanlar irrasyoneldir" gibi birçok yersiz ve isabetsiz genellemede bulunulamayacaksa, aynı durum şok anı içerisinde karar veren bir birey üzerinden insanların bencil olmadıkları sonucuna da götürülemez. Şok anı altında alınan kararlar, yani acil durumlar etiği ayrı bir kategoridir ve bu durum için geçerli olan koşullar kendini bombanın önüne atan asker için de geçerli olabilir.

²⁶ Ayn Rand, "The Ethics of Emergencies", 2008: s. 30-34.

Peki şöyle bir eleştiri geçerli olabilir mi? Deprem esnasında güvenli bir yere sığınmak yerine yüksek bir kattan atlayan adam örneği üzerinden “İnsanlar hayatta kalma konusunda beceriksizdir” gibi genel bir yargı yerine, “İnsanlar kimi durumlarda hayatta kalma konusunda beceriksiz davranabilirler” sonucu çıkarılabileceği gibi, aynı şekilde kendini arkadaşları uğruna bombanın önüne atan asker için de “İnsanlar fedakârdır” yargısı yerine “İnsanlar zaman zaman fedakâr davranabilirler” sonucu çıkarılamaz mı? Mantıklı görünse de bu eleştiriye dair de bazı problemler vardır:

- 1- Hala bu tür kahramanlıklardan (bazılarının yukarıda sayıldığı gibi) alınan bencil hazlar vardır ve dolayısıyla kahramanlıklar saf altruist davranışlar değildir.
- 2- Şok anındaki bir bireyin davranışları üzerinden “İnsanlar her zaman böyle davranır” sonucunu çıkarmak ile “İnsanlar bazen böyle davranır” sonucunu çıkarmak arasında çok büyük bir fark yoktur, zira her iki durumda da genel-geçer bir kurala ulaşma amacı vardır. Anormal koşullar ve şok anlarında geçerli olan acil durumlar etiği üzerinden insan doğası hakkında genel-geçer rasyonel çıkarımlar yapmak ise yanıltıcı olacaktır (ya da bu oldukça zorlama bir iş olacaktır).
- 3- Psikolojik egoizmi reddedenler bunu çoğunlukla, bencilliğin kötü bir anlama sahip olduğunu düşünerek yaptıklarından ötürü, kahramanlık örneklerini “bencilliğin hiç olmadığı, iyi insan davranışları” olarak sunmaktadırlar. Bu ise iyiliği, ancak kahramanca davranışlarla gerçekleştirilebilen ve ulaşılması neredeyse imkânsız bir pozisyona koymaktadır. Bu sorun, bir sonraki “Karşılıksız İyilik Mümkün müdür?” bölümü altında detaylıca cevaplanacaktır.

Her ne kadar kahramanlık örneklerinin de psikolojik egoizmi çürütmeye yetmediği düşünce dahilinde olsa bile, buna kani olmayan ve kahramanlıkların saf fedakarca eylemler olduğunu ileri sürenler de olacaktır. Psikolojik egoizmi “çoğunlukla” geçerli kabul eden fakat asker örneğindeki gibi bazı fedakârlık istisnalarına yer veren daha ılımlı bir egoizm doktrini daha vardır: “Predominant Egoizm”.²⁷ Psikolojik egoizmin doğru olması, bu tezi çok daha güçlendirecek olsa da, bazı istisnalar dışında çoğu insan

²⁷ Gregory S. Kavka, **Hobbesian Moral and Political Theory** (New Jersey: Princeton University Press, 1986), s. 64-79.

eyleminin yine bencilce olduğunu kabul eden predominant egoizm doktrininin doğru kabul edilmesi de çalışma açısından büyük bir sorun oluşturmayacaktır.

Kişilerin sevdiği insanlara karşı yaptığı iyiliklerin, bu insanlarla kurulan yüksek derecedeki empati ve güçlü manevi bağlara dayalı oluşlarından ötürü, fedakarlıktan ziyade bencilik olduğu birinci bölümdeki anne-evlat örneği üzerinden açıklanmıştı. Kişilerin hiç tanımadığı ve dolayısıyla aralarında pek de güçlü manevi bağlar bulunmayan insanlara yaptığı iyiliklerin de yine birçok bencil getirisi vardır (Ör: Erdemli biri olma, öz saygı, sosyal fayda vb). Acil durumlar etiği tamamen bir kenara bırakılsa dahi, kahramanlık örnekleri sadece “tanımadığı insana iyilik yapma” kategorisindeki koşulların geçerli olduğu fakat bu koşulların şiddetlerinin arttığı uç örneklerdir. Dolayısıyla kahramanca davranışların erdemliliğine duyulan hayranlık, bu davranışları objektif ve rasyonel bir şekilde incelemekten alıkoymadıkça kahramanlığın da bencil motivasyonlarla yapıldığını göstermek hem gayet mümkün hem de gayet kolaydır.

Yanlışlanabilir Olmama: Psikolojik egoizme karşı en sık getirilen eleştirilerden biri; onun yanlışlanamayan karakteridir.²⁸ Karl Popper’ın yanlışlanabilirlik ilkesi; bir tezin doğruluğunu gösteren verilerin o tezin güvenilirliği için yeterli olmadığını, tezin yanlışlanabilir ve test edilebilir olması gerektiğini söyler.²⁹ Yani bir tez ne kadar test edilebilirse, o kadar bilimseldir. Fakat unutulmaması gereken; yanlışlanabilirliğin “hakikat”in değil, “bilimselliğin” kriteri olduğudur. Örneğin “kediler uçabilir” önermesi test edilebilir olduğundan ötürü bilimsel bir önermedir, fakat hakikati yansıtmaz.

Yanlışlanabilirliğin bilimsel bilginin yegâne kriteri olup olmadığı bilgi felsefesinin tartışılan konularından biri olsa da yanlışlanabilirlik, bilimin ilerleyişi açısından şüphesiz ki faydalı olmuştur, bilim tarihi de bunun örnekleriyle doludur. Ne var ki pozitivizmin etkisiyle günümüzde bilimsel bilginin, ciddiye alınabilecek tek bilgi olduğu yanılgısı defakto bir biçimde hüküm sürmektedir. Bilimsel bilgiyi tek doğru ve tek güvenilir bilgi olarak almak; gündelik bilgiyi saf dışı bırakacağından ötürü hayatı,

²⁸ Matthew Mullenweg, “Psychological Egoism”, <https://ma.tt/2003/04/psychological-egoism/> [12.03.2019].

²⁹ Karl R. Popper, **The Logic of Scientific Discovery** (New York: Routledge Classics, 2002), s. 66-67.

felsefi bilgiyi saf dışı bırakacağından ötürü de hem hayatı, hem gelişimi ve hatta hem de bilimi felç edecektir.³⁰

Örnek vermek gerekirse, en başarılı varlık argümanlarından biri olan Descartes'ın meşhur “Düşünüyorum öyleyse varım.” sözüyle özetlediği cogito argümanını dahi bilimsel yöntemlerle ispatlamak mümkün değildir. Tanrı'nın, maddenin, dış dünyanın, hatta kendisinin bile varlığından şüphe eden Descartes, tüm bu algıladıkları yanıltıcı dahi olsa, bu yanılgi ihtimalinden şüphelenen ve düşünen bir “düşünen ben” olduğu sonucuna vararak kendi varlığının artık varlığından şüphe edilemez biricik gerçek olduğu hakikatine ulaşmıştır.³¹ “Ben”in varlığını ispat etmek dahi deney ve gözlem ile mümkün değildir. Descartes “Ya bu yaşadığım ve gördüklerim bir rüyaysa, ya kötü bir cin ya da kötü niyetli bir Tanrı beni aldatıyorsa?” diyerek her şeyden şüphe ederken, varlığı deney ve gözlem ile test etmeye çalışanlara da aynı soruyu yöneltebilir: “Ya siz ve yöntemleriniz de bir rüyadan, aldatmadan ibaretseniz?”. (Bu arada maddenin ya da benliğin olmadığını, sözüm ona bilim ve kuantum fiziğine dayandırarak ileri sürenlere pek itibar edilmemesi gerektiği, iddia ettiklerinin aksine bilimsel bir dayanakları olmadığı, bunların popüler bilimin başarısız ve sübjektif yorumlarından ibaret olduğu unutulmamalıdır). Descartes'ın cogito'su üzerinden anlatılmak istenen; bilimin ve bilimsel bilginin değerini, insanlığı ulaştırdığı noktayı da göz önünde bulundurarak takdir etmekle beraber, doğru bilginin tek kriterinin bilimsel bilgi olmadığını vurgulamaktır. Öyle ki, yanlışlanabilirlik ilkesini ortaya atan Karl Popper'ın dahi yanlışlanabilir veya bilimsel olmayan iddiaların değersiz ya da yanlış oldukları gibi bir iddiası yoktur.³²

Psikolojik egoizm esasen salt altruizmin olmadığı iddiasına dayanır. Hiçbir bencil motivasyonun ve çıkar beklentisinin olmadığı, tamamen fedakâr, yani salt altruistik tek bir insan eylemi bulunması dahi, psikolojik egoizmi yanlışlamaya yeterli olacaktır. Bu durum psikolojik egoizmin de yanlışlanabilir olabileceğine işaret edebilir, fakat buna rağmen psikolojik egoizmin iyi-kötü, cesurca-korkakça, tembel-azimkâr vb

³⁰ Alper Bilgili, **Bilim Ne Değildir?** (İstanbul: Doğu Kitabevi, 2018), s. 73-74.

³¹ René Descartes, **Discourse on Method and Meditations**, çev. E. Haldane & G. Ross (New York: Dover Publications, 2003), s. 67-70.

³² Alper Bilgili, “Karl Popper Örneği”, <https://www.youtube.com/watch?v=RrgThFgAlug> [01.03.2019].

birbiriyle zıt tüm insan davranışlarını bencillik ile açıklaması, onu yanlışlanabilir olmaktan uzak tutmaktadır.

Kısacası psikolojik egoizmin, salt altruist insan davranışı bulma konusunda aleyhtarlarına meydan okumasından ötürü bir derece yanlışlanabilir ve test edilebilir olduğu söylenebilir fakat bununla birlikte yanlışlanabilirliğe pek açık olmadığı kabul edilmektedir. Ne var ki bu durum, felsefi bilginin önemi göz önünde bulundurulduğunda yeterli derecede bir sorun ve güçlü bir karşıt argüman olarak görülmemektedir. Öte yandan psikolojik egoizm; evrimsel biyoloji ve evrimsel psikoloji bilimlerinden gelecek verileri değerlendirebilir oluşundan ötürü bilim dışı da tutulamaz.

Evrimsel Biyolojideki Bulgular: Fedakâr eylemler, organizmanın dezavantajına olabildiği için evrimin fedakâr davranışlara nasıl imkân verdiği büyük bir tartışma konusu olmuştur³³ ve bu soruna iş birliği, karşılıklı altruizm ve akraba seçilimi gibi cevaplar bulunmuştur. Hayvanlarda görünen iş birliği, karşılıklı altruizm ve akraba seçilimi gibi davranışların da salt altruizm olmadığını belirtmek isterim, zira fedakârlık gösteren hayvanların bunu ya uzun vadede kendi hayatta kalma şanslarını arttırmak ya da gen merkezli bir bakışla kendi genlerinin devamlılığını sağlamak için yaptıkları gözlenmiştir.³⁴

Bunlar detaylıca işlenmeden evvel belirtilmesi gereken birkaç önemli nokta var: Doğadaki canlıların çoğunu psikolojik egoist ya da tam tersi şekilde psikolojik altruist olarak değerlendirmeye dahi tabi tutmak mümkün değildir. Zira psikolojik egoizm, tanımı gereği “niyet” ve “bilişsel yetenek” gibi koşullar arar. İnsan, refleksif bilince sahip olan tek canlıdır.³⁵ Bu durum elbette, insanın diğer canlılardan tamamen bağımsız görülmesi gerektiği ve diğer canlı türlerindeki evrimsel gözlemlerin insanlar üzerinde hiçbir bağlayıcılığı olmadığı anlamına gelmemektedir. Fakat bununla beraber insan, diğer canlılarda bulunmayan birçok eşsiz özellik geliştirmiştir.³⁶ Bu durumda

³³ Neven Sesardic, “Review Article: Altruism”, **British Journal for The Philosophy of Science**, Vol. 50, No. 3 (1999): 457-466.

³⁴ Emily Boring, “The Problem With Altruism”, <http://yalescientific.org/thescope/2016/11/the-problem-with-altruism/> [05.03.2019].

³⁵ Eugene Halliday, **The Collected Works of Eugene Halliday, Vol 2: Reflexive Self-Consciousness**, ed. David Mahlowe (Cheshire, UK: The Melchisedec Press, 1989), s. 29-39.

³⁶ Evan L. MacLean, “Unraveling The Evolution of Uniquely Human Cognition”, **Proceedings (PNAS)**, ed. Richard G. Klein from Stanford University, Vol. 113, No. 23 (Washington DC: The National Academies Press, 2016), s. 6348-6354.

izlenecek en sağlıklı yol; insan ile diğer canlılar arasında biyolojik olarak çok keskin olmasa da yine de bariz bir çizginin var olduğunu akılda tutmak ve evrimsel biyolojideki bulguların insan davranışlarını her zaman birebir açıkladığı yanılgısına düşmektense, evrimsel biyolojideki bulgulara insan davranışlarını anlamada yardımcı olabilecek ek bir veri havuzu gözüyle bakmaktır.

Belirtilmesi gereken diğer önemli nokta ise biyolojideki *evrimsel altruizmin*, *psikolojik altruizmden* veya gündelik dildeki *fedakârlıktan* son derece farklı olduğudur. Evrimsel altruizm ve psikolojik altruizm birbirinden bağımsız kavramlardır. Bu iki terim arasındaki farkı filozof ve bilişsel bilimler profesörü Stephen Stich şöyle izah eder:

“Bir davranış, ancak ve ancak organizmanın kendi kapsayıcı uyumunu (inclusive fitness) azaltıyor ve diğer organizmaların kapsayıcı uyumunu arttırıyorsa evrimsel altruisttir. Kabaca, kapsayıcı uyum, organizmanın kaç geninin sonraki nesillerde var olacağına bir ölçüsüdür. [...] Bununla beraber, bir davranış ancak ve ancak diğer organizmaların iyiliğine duyulan nihai arzu ile motive oluyorsa psikolojik altruisttir, yani diyebiliriz ki, psikolojik altruizmde failin arzusunu tatmin etmesinin başka arzuların tatminine yol açacağını düşünmesinden çok, bu arzu sırf objenin uğruna olmalıdır.”³⁷

Yani evrimsel altruizmin kriteri, organizmanın soyunun ve genlerinin devamlılığını ne kadar sağlayabildiğidir. Bu durumda bir organizma, akli ve dolayısıyla hiç niyeti olmasa dahi evrimsel altruist davranışlarda bulunabilir. Fakat psikolojik altruizm, hayatta kalmaktan veya gen aktarımından ziyade, başkalarının iyiliğine duyulan arzu ve motivasyona dair bir kavramdır. Bu durumda bir organizma tarafından yapılan eylemin psikolojik altruist olması için bu eylemin tamamen ve nihai olarak bir başkası uğruna yapılması gerekmektedir.³⁸ Daha basitleştirerek diyebiliriz ki, bilinç yahut - bitkisel düzeydeki canlılarda da bir tür bilinç varsa şayet- yüksek bilinç sahibi olmayan bitkilerde genlerin sonraki nesillere aktarımı uğruna evrimsel altruizm var olabilir. Fakat burada, insana özgü olan refleksif bilinçten ve kapsayıcı bir düşünceden söz edilemeyeceğinden ötürü, salt psikolojik altruizmin varlığından da söz edilemez.

³⁷ Stephen Stich, “Altruism”, **Collected Papers, Volume 2** (New York: Oxford University Press, 2012), s. 355.

³⁸ Elliott Sober & David S. Wilson, “Summary of: Unto Others-The Evolution and Psychology of Unselfish Behavior”, **Journal of Consciousness Studies**, Vol. 7, No. 1 (2000): 185-206.

İnsanların bir eylemi neden tamamen o şey uğruna değil de o şeyden sağlayacakları fayda beklentisi uğruna yaptıkları Butler'ın Taşı metaforuna verilen cevapta belirtilmişti. Bu duruma, hayvanların ve onların altındaki canlıların refleksif bilince sahip olmamaları da eklenince, evrimsel biyolojinin hayvanlar üzerindeki bulgularından yola çıkarak neden insanların da psikolojik altruist olduklarını iddia etmenin son derece yanlış olacağı aşikardır. Öte yandan salt psikolojik altruizmin varlığına dair ise ciddi bir delil yoktur.

Davranışlarla alakalı olan ve herhangi bir zihin veya motivasyon gerektirme şartı olmayan evrimsel altruizm ile bu çalışmanın incelediği esas kavramlardan biri olan psikolojik altruizmin farkını belirttikten sonra, doğada gözlemlenen fedakârlık örneklerine göz atılabilir:

Karşılıklı altruizm: Bir canlının uzun vadedeki uyum beklentisiyle, kendi uyumunu bir başka canlının uyumu için geçici bir süreliğine azaltmasıdır.³⁹ Evrim, çevreye en uyumlu olanı hayatta bıraktığı için karşılıklı altruizmin tanımında “uyum” kelimesi kullanılmaktadır, fakat buradaki uyum elbette çıkar ile doğrudan ilişkilidir. Bu çıkar ilişkisi, vampir yarasalarda gözlemlenen karşılıklı altruizm örneğiyle kolayca açıklanabilir. Grup halinde yaşayan vampir yarasalar, zaman zaman besin bulamamış diğer grup üyeleriyle, kusarak kendi besinlerini paylaşır ve onların hayatta kalmalarına yardımcı olurlar. Bu altruistik davranışı gösteren yarasanın amacı, besin bulamadığı bir günde aynı cömertliği diğer yarasalardan da görmektir ve bunu çoğu zaman da görür.⁴⁰ Karşılıklı altruizm, insanlarda da görülebilecek “Ben şimdi senin sırtını kaşıyorum, sonra da sen benim sırtımı karşı.” davranışından ibarettir ve bu tür davranışlarda yine bir kişisel çıkar beklentisi bulunduğundan ötürü bunu gerçek bir fedakârlığa, yani salt altruizme yormak yanlış olacaktır.

Akraba Seçilimi: Birbirlerine genetik yakınlığı olan canlı türlerinin birbirlerini kayırmasıdır.⁴¹ Akraba seçiliminin, karşılıklı altruizmden tek farkı; birbirlerine genetik yakınlığı bulunan canlılarda gözlemlenmesidir. Bu tür davranışlara örnek

³⁹ Robert L. Trivers, “The Evolution of Reciprocal Altruism”, **The Quarterly Review of Biology**, Vol. 46, No. 1 (March, 1971): 35-57.

⁴⁰ Gerald S. Wilkinson, “Reciprocal Food Sharing in The Vampire Bat”, **Nature**, Vol. 308, March (1984): 181-184.

⁴¹ Maynard J. Smith, “Group Selection and Kin Selection”, **Nature**, Vol. 201, March (1964): 1145-1147.

olarak, bir avcı gördüğünde yüksek ses çıkararak avcının dikkatini kendi üzerine çeken ve dolayısıyla kendi hayatta kalma şansını azaltan fakat ailesindeki diğer canlıları uyardığı için onların hayatta kalma şanslarını arttıran sincap ve mirket gibi hayvanlar gösterilebilir.⁴² Günümüzde akraba seçilimi sıklıkla Richard Dawkins'in bencil gen teziyle harmanlanarak yorumlanmaktadır. Dawkins'in bencil gen kavramı, fedakârca görünen bu tür davranışların gen merkezli bir bakış açısıyla yorumlanmasına olanak sağlar. Bu teze göre genler, kendilerini kopyalamak ve varlıklarını sürdürebilmek için, akraba seçilimi örneğinde olduğu gibi zaman zaman organizmaların fedakâr davranışlar göstermelerine yol açarlar.⁴³ Bu gen merkezli bakış açısına göre organizmalar, aslında genlerin varlıklarını sürdürebilmek maksadıyla kullandıkları bir nevi makinalardır.⁴⁴ Bencil gen tezi hala tartışmalıdır ve yoğun eleştirilere maruz kalmaktadır, fakat bu tür gen merkezli bir bakış açısının da, fedakârca görünen bazı davranışların aslında genleri sonraki nesle aktarma kaygısının ürünü olduğu sonucuna götürmesi, dolayısıyla referans noktası genler olsa bile bencil amaçlar taşınması nedeniyle psikolojik egoizm açısından bir sorun teşkil etmemektedir. Elbette Dawkins'in bencil gen terimi bir metafordur, zira genlerin bir benlikleri yoktur. Fakat insanların fedakârca görünen kimi davranışlarını, içgüdüsel de olsa genler tarafından dayatılan bazı arzuların bencilce doyurulması şeklinde yorumlamak pekala mümkündür.

Sonuç olarak evrimsel biyolojideki bu tür altruizm örnekleri, esasında fedakârlık gibi görünen bencil davranışlardan ibarettir. Bilhassa popüler yayınlarda bu tür evrimsel bulguların altruizme delil olarak sunulması yanıltıcıdır, zira geniş çerçeveden bakıldığında karşılıklı altruizm, mutualizm, akraba seçilimi gibi evrimsel mekanizmalar kişisel ödül vadetmektedirler ve dolayısıyla bencilcedirler.

Yine hatırlatılırsa, tüm insan davranışlarını bu tür evrimsel mekanizmalarla açıklamak oldukça iddialı bir pozisyondur. İnsanın başlı başına bir tür olduğu, üstelik doğadaki en yüksek bilinç seviyesine sahip canlı olduğu ve diğer canlılardan çok daha farklı motivasyonlara sahip olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca doğada zaten hayvanlar arasında sürekli fedakârca davranışların hüküm sürdüğü toz pembe bir tablo da yoktur.

⁴² Klaus Zuberbühler, "Survivor Signals: The Biology and Psychology of Animal Alarm Calling", **Advances in The Study of Behavior**, Vol. 40, Chapter 8 (2009): 277-322.

⁴³ Richard Dawkins, **The Selfish Gene**, 30th Anniversary Edition (New York: Oxford University Press, 2006), s. 88.

⁴⁴ **age**, s. 47.

Organizmalar çoğu zaman son derece bencilce davranırlar. Örneğin birçok hayvan türü, hasta veya zayıf doğan yavrusunu yer veya onu ölüme terk eder.⁴⁵ Böylece bakımı çok zahmetli olan yavrudan kurtulmuş olur ve hem kendisinin, hem de diğer yavrularının hayatta kalma ihtimalini arttırır. Buna benzer bir uygulama insanlar arasında bilinen tarihte ilk kez, savaşçılığıyla meşhur olan Spartalılarda görülmüştür.⁴⁶ Zayıf doğan erkek bebekler, ileride iyi bir savaşçı olamayacakları düşünülerek nehre atılarak öldürürlerdi. Böyle öjenik⁴⁷ bir uygulama birtakım istisnalar dışında ne Spartalıların yaşadığı dönemdeki diğer toplumlarda, ne de günümüzdeki toplumlarda görülür. Keza görülmesi durumunda da kuşkusuz büyük tepki çeker. Zira insan, medeniyet ve kültür üretme beceresine sahip tek canlıdır. Bu anlamda insan eşsizdir ve evrimsel biyolojideki bulgular, insanın eşsiz özellikleri ve motivasyonları göz önünde bulundurularak değerlendirilmek zorundadırlar. Yani nasıl ki zayıf yavrularını ölüme terk eden hayvan türleri örneğinden yola çıkarak insanın zalim bir bencil olduğunu iddia etmek oldukça zorlama ve yanlış olacaksa, aynı şekilde doğada görülen kimi altruistik (fakat özünde bencil) hayvan davranışları üzerinden insanların da fedakar olduklarını ispat etmeye çalışmak aynı şekilde hatalıdır. Doğadaki bu örnekler, insan davranışlarını anlamak için bize ancak bazı işaretler sunabilen ek bilgilerdir.

İnsan odaklı bir mesele olan psikolojik egoizmi anlatmak yahut savunmak istense, evrimsel biyolojideki bulgular her ne kadar bu tezi destekleyici olsalar bile başvurulacak argümanlar arasında ilk sıralarda sayılamazlar demek yanlış olmayacaktır. Evrimsel biyolojideki argümanların ayrı bir başlık altında incelenmesinin esas sebebi, psikolojik egoizme karşı bir delil sunmaktan uzak olduklarını göstermek ve görünüşte fedakârlık gibi gözükken eylemlerin temel sebebinin bencil arzular olduğunu yinelemek istememizden kaynaklanmaktadır.

⁴⁵ Virginia Morell, "Why Do Animals Sometimes Kill Their Babies?", <https://news.nationalgeographic.com/news/2014/03/140328-sloth-bear-zoo-infanticide-chimps-bonobos-animals/> [27.03.2019].

⁴⁶ Roger Gal, **Histoire de l'Éducation**, col. Que sais-je (Paris: Presses Universitaires de France, 1969), s. 28-29.

⁴⁷ Yunanca "eu" (iyi) ve "genos" (ırk) sözcüklerinden oluşan bu terimi, Francis Galton (1883, s. 24) "kalıtsal olarak asil niteliklerle donatılan" anlamında kullanmış, Charles Darwin (1859, Chapter IV)'in ileri sürdüğü doğal seçilimden ilham alarak kurduğu teorisini (1904, s. 1-25) de "improvement" (ıslah etme) fikriyle savunmuştur.

4. KARŞILIKSIZ İYİLİK MÜMKÜN MÜDÜR?

Immanuel Kant için bir eylemin ahlaklılığı, ondan hiçbir menfaat elde edilmeden, yalnızca göreve saygı uğruna yapıldığında mümkündür.⁴⁸ Ayrıca bir eylem, görünürde göreve uygun gibi gözükse de, eylemin ahlaklılığını eylemin göreve uygunluğu ya da sonuçları değil, eylemi uygulayan kişinin niyeti, yani iyi istemesi belirler. Kant, bu durumu bir bakkal örneği ile açıklar. Bir bakkal eğer kendisinden bir şey satın almak isteyen ve kolayca kandırabileceği küçük bir çocuğa sırf göreve duyduğu saygıdan dolayı adil davranıyorsa, bakkalın erdemliliğinden söz edilebilir. Ancak bakkalın çocuğa söz gelimi bir çikolatayı normal fiyatından daha pahalıya satmama sebebi eğer bu durumun açığa çıkmasından ve dolayısıyla diğer müşterilere karşı olan itibarının azalmasından duyduğu korku ise, bakkalın eylemi görünürde göreve uygun bile olsa erdemsizdir, zira bakkalın menfaati ve bencil çıkarı söz konusudur.⁴⁹

Peki bakkalın hiçbir bencil arzu hissetmeden adil davranması gerçekten de mümkün müdür? Bakkal herhangi kurnaz amaçlar taşımadan, sadece adil, iyi ve erdemli bir insan olmaktan, öz saygısını korumaktan haz duymaz mı? Peki bu hazları alıyor olması niçin bakkalı ahlaklı olmaktan alıkoysun?

Kant'a göre bakkal bu tür kişisel arzuları için erdemli davranıyorsa, davranışları göreve uygun gözükse bile yine de erdemli değildir, zira davranışlarının altında çıkar ve ödül beklentisi vardır. Kant'a göre eylemin ahlaklılığı ancak hiçbir çıkar gözetmeksizin sadece görev uğruna yapıldığında mümkündür. Fakat benlik sahibi bir insanın elinden bu motivasyonları alındığında, onu iyilik yapmaya itecek ulvi ve yüce bir görev saygısı pratikte var olabilir mi?

⁴⁸ Immanuel Kant, **Ahlâk Metafizığının Temellendirilmesi**, çev. İ. Kuçuradi (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2002), s. 57-59.

⁴⁹ **age**, s. 12-13.

Günümüzde de pek çok insan “çıkarsız iyiliğe” övgüde bulunarak, asıl ahlaklılığın hiçbir çıkar beklemeden yapılan eylemlerle mümkün olabileceğini savunur. Oysa bu romantik bir düştür ibarettir, zira çıkarsız iyiliğin pratikte var olması mümkün değildir. İyilik ve çıkar kelimeleri yan yana geldiğinde akla derhal “Ben şimdi senin sırtını kaşıyorum, sonra da sen benim sırtımı kaşı.” prensibine dayanan kurnazlıklar gelmektedir. Oysa insanların iyilik yapmaktan aldıkları birçok sofistike haz da mevcuttur.

Ödül ve ceza, sadece motivasyondan ibaret değildir, aynı zamanda ödül ve ceza, bir eylemi anlamlı hale getirir. Kişiyi, bir eylemi yapmaya iten şey işte ödül ve ceza beklentisinin yarattığı bu anlamlılıktır ve iyilikler de bu koşullardan muaf değildir.

Aşağıda listelenen iyilik yapma sebeplerinden bazıları hoşnut karşılanmayabilir fakat bunlar, eninde sonunda kişileri iyilik yapmaya iten faktörlerdir. Şu ana kadar “İyi nedir?” sorusuna, yani neye iyi denilebileceği konusuna değinilmemiş, sadece “iyilik” kelimesine sağduyuyla yüklenen anlama binaen bu kelime kullanılmıştır çünkü çalışmanın ilerleyen bölümlerinde üzerinde durulacak bu tabir için, öncelikle kişiyi iyilik yapmaya iten faktörlerin bencilce olduklarının anlaşılması gerekmektedir. Listeyi daha da genişletmek pekala mümkün olmakla beraber, iyilik yapmaya dair sebepler muhakkak bunlar gibi bir ödüle ulaşma veya cezadan kaçınma beklentisine dayanan bencil amaçlardan kaynaklanmaktadır:

“Niçin iyilik yaparız?” sorusuna verilebilecek bazı cevaplar şöyledir;

- Erdemli bir insan olmanın hazzına erişmek için.
- Özsaygıyı korumak için.
- Vicdan azabı çekmemek için.
- Toplumda saygın bir imaj yaratmak, yani sosyal fayda görmek için.
- Yardıma ihtiyaç duyulduğunda yapılan iyiliklerin hatırlanması ve benzer yardımların görülmesi umulduğu için.
- İyilik yapılan kişiye duyulan sevginin yaşattığı mutluluk için.
- Aynı şekilde, iyilik yapılan kişiye duyulan sevgi dolayısıyla onun çektiği acının neden olacağı acıdan kaçınmak için.
- İyilik yapılan kişi hiç tanınmasa dahi kurulan empati dolayısıyla, yaşadığı mutluluğu ve kederi yansıdığı için.

- Başkalarına yardım edecek kadar güçlü olduğunu göstermek ve cinsel seçimde avantaj sağlamak için.
- Tanrı öyle istediği için ve cennete girmek için.
- Ters tepkiyle, Tanrı'ya ya da dine inanmayan insanların da iyi olabileceklerini hem kendine hem de başkalarına ispatlayabilmek için.

Çok daha uzatılabilecek olan bu listeye eklenecek her madde, kaçınılmaz olarak ödül-ceza beklentisine sahip bencil motivasyonlar içerecektir. Salt altruizmin olmaması ve her eylemde bencil motivasyonlar bulunması; bencilliğin ve çıkar beklentisinin, iyilik yapmanın “olmazsa olmaz” koşulu olduğu yönünde çok güçlü deliller sunmaktadır. Aksini iddia edenlerin, hiçbir çıkar beklentisi bulunmayan tek bir iyi insan eylemi örneği sunmaları gerekmektedir.

Şimdiye dek görüldüğü üzere psikolojik egoizm aleyhindeki argümanlar, beklenildiği kadar güçlü argümanlar değildir. Salt altruizm diye bir şeyin varlığına dair hiçbir delil olmadığı da ortadadır. Tüm bunlara rağmen, filozof olsun olmasın birçok insan psikolojik egoizmi reddetme meylindedir. Aleyhtarı sayıca bu kadar fazla olan bir görüşün, aleyhindeki delillerin de güçlü olması beklenmesine rağmen tezat olan bu durumun arkasında yatan sebeplerin rasyonel değil, daha çok duygusal olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Bunun muhtemelen en büyük sebeplerinden birisi ise fedakarlığın övüldüğü kolektivist ideolojilerin kültürel etkileridir. Fedakarlığın koşulsuz övüldüğü ve bencilliğin koşulsuz yerildiği bu ideolojiler; kimi zaman dini ya da mistik, kimi zaman siyasi, kimi zaman ekonomik, kimi zamansa felsefi doktrinler olarak toplumlar üzerinde etkili olabilmektedirler. Ortak yanlarıysa kolektivizme dayanıyor olmalarıdır. Elbette psikolojik egoizm savunmasını böyle spekülatif bir yoruma dayanarak yapmak yerine, psikolojik egoizm aleyhindeki argümanlara bu çalışmadaki gibi olabildiğince rasyonel cevaplar vermeye çalışılması gerekmektedir fakat kültürel kolektivizmin insanlık üzerindeki etkisinin de birçok kişi için psikolojik egoizmi reddetme sebebi olabildiği unutulmamalıdır.

4.1 Dinlerin Ahlakı Bencilce midir?

En başta belirtildiği gibi bu tez kapsamında kastedilen dinler; inananlarını bu hayatta yaptıkları ahlaki eylemlerinden sorumlu tutan ve onlara bu ahlaklı eylemleri ölçüsünde iyi ya da kötü bir ebedi hayat vadeden, yani ödül-cezaya dayalı dinlerdir. Semavi dinler olarak adlandırılan İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik ahiret inancından dolayı, Hinduizm ise reenkarnasyon inancından dolayı kastedilen bu dinlere dahildir. Ahiret inancı adaleti sağlama hususunda reenkarnasyon inancından daha başarılı olsa da, reenkarnasyon inancı da prensipteki koşulları hala sağlamaktadır. Sonuç olarak söz konusu dinlerin ahlakı ödül-cezaya dayandığı için inananları açısından elbette bencilcedir ve bencilliğin kötü bir manada kullanılmadığının altı çizilmelidir.

Sayılan kriterleri karşılamayan birçok din de yine bencil ahlaka sahiptir. Örneğin inananlarının iyi davranması karşılığında onları kıtlıktan kurtaracağını ve yağmurla ödüllendireceğini iddia eden bir Tanrı'ya sahip olan fakat herhangi bir ebedi hayat vadetmeyen bir din, bencil ahlaka sahip olmasına rağmen yine de çalışmanın konusuna dahil değildir. Fedakârlığı yüceltiyor gibi gözüken fakat inananlarına iyi ya da kötü ne yaparlarsa yapsınlar en sonunda Tanrı'yla veya Evren ile bütünleşme gibi bir ödül vadeden Budizm ve tasavvuf gibi mistik dinler de bencil ahlaka sahip olmalarına rağmen çalışmanın konusuna dahil değildirler (Evet bu dinler de fedakarlığı yüceltmelerine karşılık, ödül vaadinde buldukları için bencil motivasyonlar taşımaktadırlar). Bu dinlerin ahlakının neden rasyonel olmadığı konusu, ilerleyen bölümlerde daha detaylı açıklanacak olsa da şimdilik temel sebebin; bu dünya içerisinde bazı rasyonel ödül ve ceza vaadinde bulunsalar dahi en nihayetinde herkesi aynı torbaya koyarcasına hiçliğe göndermeleri ve ahlakı yeterince bağlayıcı ve anlamlı hale getirememeleri olduğunu söylemek yeterlidir.

Din ahlakı bencil motivasyonlara sahip olduğu için birçok kişi tarafından hakir görülmektedir. Birçok kişi esas ahlaklılığın -tıpkı Kant'ın deontolojisindeki gibi- hiçbir çıkar beklenmediğinde mümkün olduğunu düşünme eğilimindedir. Dinlerin kişisel kurtuluş vadettiği için bencil oluşları sadece din aleyhtarları tarafından öne sürülmez, dine inanan kişiler bile çoğu zaman bundan hicap duyar ve “Hayır, ben cennet için iyilik yapmıyorum” şeklinde bir savunma yaparlar. Elbette dindar bir insan da gün içerisinde yaptığı sıradan bir iyilikte aklına direkt cenneti getirmeyebilir. Birçok iyilik, sırf o an doğru olan şey o olduğu için ve öylesi daha iyi hissettireceği

için yapılır, dindarlar da pekala bu sebeple iyilik yapabilirler. Bununla beraber “Tanrı’nın sevgisini kazanmak için” veya “Cennete girmek için” iyilik yapmakta herhangi bir sorun yoktur, zira en nihayetinde salt altruizm yoktur ve iyilikler de dahil olmak üzere tüm insan eylemleri bencil motivasyonlara dayanır.

Bu popüler eleştiriyi, Richard Dawkins de Tanrı Yanılgısı kitabında şu sözlerle yapar:

“Gerçekten iyi olmaya çalışmaktaki tek sebebin Tanrı’nın onayını ve ödülü almak ya da kınaması ve cezalandırmasından sakınmak mıdır? Bunun ahlaklı olmakla hiçbir ilgisi yoktur, bu yalnızca yağcılık etmektir, dalkavukluktur. Her hareketini hatta derin düşüncelerini gözleyen gökyüzündeki kontrol kamerası ya da kafanın içindeki çelik küçük ileti cihazını gizliden gizliye kollamaktır. Einstein’ın dediği gibi, ‘Eğer insanlar sadece cezalandırılmaktan korktukları ya da ödüllendirileceklerini umut ettikleri için iyi kalplilerse, o halde gerçekten çok acınacak haldeyiz.’”⁵⁰

Richard Dawkins tam bir Kantçı gibi, iyiliğin ödül ve ceza beklentisiyle mümkün olamayacağını savunmaktadır. Tüm iyiliklerin bir şekilde bu ödül ve ceza beklentisine sahip olduklarının üstünde zaten şimdiye kadar yeterince durulmuştu, fakat din ahlakını bencil motivasyonlara dayandığı için eleştiren Dawkins büyük bir tutarsızlık örneği göstererek, aynı kitabın bir önceki bölümünde iyiliğin kökenlerini şu şekilde açıklamaktadır:

“Şimdi bireylerin birbirlerine karşı özgecil, cömert ya da dürüst olmasını açıklayan dört sağlam Darwinci sebepimiz var. Bir: özgün bir durum olan genetik akrabalık. İki; karşılıklı etki: alınan iyiliklerin karşılanması ve geri ödeneceğini umarak iyilikler sunma. Bunun sonrasında üçüncü olarak, şefkat ve cömertlikle ün kazanmanın Darwinci yararı. Ve dört, eğer Zahavi haklıysa, dikkat çekici cömertliğin bir tür taklit edilemez, güvenilir bir bildiriye dönüşmesi ve bunun özgün bir ek fayda sağlaması”.⁵¹

Dawkins, insanların iyilik yapma sebeplerini genetik akrabalık, sosyal fayda ve cinsel seçim gibi tamamen bencil dürtülerle açıklamaktadır. Hayatta kalmak, sosyal fayda sağlamak, cinsel seçimde avantaj elde etmek şüphesiz ki bencil amaçlardır. Saydığı maddelerin niçin bencilce olduğu, psikolojik egoizm aleyhindeki argümanlara cevap

⁵⁰ Richard Dawkins, **Tanrı Yanılgısı**, çev. T. Bilgin & Kalisto (İstanbul: Kuzey Yayınları, 2008), s. 208-209.

⁵¹ **age**, s. 202.

verilen ikinci bölümde zaten detaylıca açıklanmıştı fakat işin esas komik tarafı, Dawkins'in kendisinin de bu eylemlerin bencilce olduğunu kabul etmesidir. Ona göre iyilik yapmamız ve fedakârca gözükten davranışlarda bulunmamız, kaçınılmaz olarak bencilce motivasyonların ürünüdür. Yapılan iyiliklerin ödüle ve cezaya dayalı bencil motivasyonlara dayandığını ileri süren Dawkins'in, aynı zamanda din ahlakını ödüle ve cezaya dayandığı için eleştirmesi, Dawkins gibi büyük bir bilim adamına yakışmayacak derecede tutarsızdır ve komiktir. Tıpkı kendisi gibi, Einstein'ın bir sözünü bu noktada paylaşmak gerekirse; “Bilim adamı çoğu zaman kötü bir filozoftur”.

Elbette burada, “kurnazlık” kategorisine girecek eylemlerin ahlaklı bulunduğu iddiası yoktur. Fakat “Ne kadar az bencil olursak, o kadar iyi oluruz” iddiası hatalıdır. Bencillik kaçınılmaz olarak her iyi eylemde mevcuttur ve önemli olan, bencilliğin nereye, nasıl kanalize edildiğidir. Hangi bencil isteklere dayanan eylemlerin “iyilik” ya da “kötülük” olarak adlandırılabilceği, yani insanın egoist doğasını göz önünde bulundurarak neye iyi neye kötü denilebileceği, rasyonel egoizm ve ahlaki egoizm kavramlarını açıkladıktan sonra irdelenecektir. Fakat gözden kaçırılmaması gereken nokta; bir eylem, sırf ucunda çıkar beklentisi olduğu için “ahlaklı değil” diyemeyecek olunmasıdır.

Hala her insani eylemin bencil güdülere dayanmadığını, bazı istisnaların da olabileceği düşüncesi olabilir. Bunun için kahramanlık gibi bazı fedakarlıklara izin veren predominant egoizm de kısmen makul bir seçenek olarak görülebilir. Psikolojik egoizmin tamamen değil ama çoğunlukla doğru olduğunu savunan bu senaryoda formüle edilen argüman şöyledir:

- 1- Bencillik çoğu insan eylemini açıklar.
- 2- Çoğu iyi eylem de bencilcedir ve iyi eylemlerde ödül beklentisi bulunmasında bir sorun yoktur.
- 3- Tanrı mutlak iyidir ve onun istedikleri de iyidir.
- 4- Ödül beklentisiyle Tanrı'nın istediklerini yapmak iyidir.

Fakat yine de, kahramanlık türü davranışlara özel bir parantez açan predominant egoizmi hala hatalı bulmak yanlış olmaz. Bunun en büyük sebebi elbette kahramanlıktan duyulan manevi hazlardır. Bir diğer önemli sebebi ise şudur:

Kahramanlık örnekleriyle psikolojik egoizme muhalefet edenler, bunu genellikle “iyiliğin bencillikle ilişkisi olmadığı” tezlerini güçlendirmek için kullanmaktadırlar. Bu ise iyiliğin ancak kahramanvari davranışlarla ulaşılabilen, neredeyse ütöpik bir kavram olmasına yol açar.

Ahlak felsefesinde insan eylemleri; doğru eylemler ve yanlış eylemler olarak ikiye ayrılır. Doğru eylemler ise; mecburi eylemler ve isteğe bağlı eylemler olarak ikiye ayrılır.⁵² Örneğin bir kişi evinin penceresinden sokağa bakarken, bir adamın bir çocuğa silah doğrulttuğunu görürse, o kişinin gördüğünü polise haber vermesi ahlaki olarak mecburi bir eylemdir. Böyle bir durumda polise haber vermemek, vurdumduymazlık ve kötülük olacaktır. Doğru eylemlere ait bir kategori olan isteğe bağlı eylemler de yine kendi arasında “nötr eylem” ve “görevden fazla eylem” olarak ikiye ayrılır. Kişinin saçını ne renge boyayacağı tamamen kişisel bir seçimdir ve saçını kızıla boyatmak yanlış olmadığı için “isteğe bağlı ve nötr bir eylem”dir. Hiç kimse saçını kızıl yerine sarıya boyattığı için kimseye yanlış veya kötü bir şey yaptığını söyleyemez, yapılan eylem sadece doğru ve uygundur. Fakat görevden fazla eylemler, kahramanlık adı verilen türden eylemlerdir. Bu tür eylemleri yapmak büyük bir erdem olsa da, bu tür eylemlerin yapılmaması durumunda “yanlış” ya da “kötü” bir iş yapıldığı söylenemez. Evinin penceresinden sokağa bakan kişinin örneğinde gördüğü manzaraya tekrar döndüğünde: Bir adam silahını bir çocuğa doğrultmaktadır. Bu durumda kişinin aşağıya inerek, hele de bir silahı yoksa, silahlı adamın üzerine gitmek ve çocuğu onun elinden kurtarmak gibi “mecburi” bir misyonu yoktur. Fakat böyle bir kahramanlıkta bulunmak elbette erdemli bir davranıştır. İşte kahramanlık örneklerini “bencil motivasyonlardan arınmış tek iyi eylemler” olarak sunmak, sadece görevden fazlasının yerine getirildiği bu tür eylemleri iyi olarak tanımlamak gibi akla ve sağduyuya karşı bir hamledir. Bu durumda iyilik, ütöpik bir kavram olacaktır ve iyiliğin altı oyulacaktır. Oysa iyilik; yapılması o kadar da zor bir iş değildir. Öte yandan kahramanlığın başlı başına bencil motivasyonlar barındırdığı realitesi de hala dimdik ayakta durmaktadır.

⁵² Louis P. Pojman & James Fiese, **Ethics: Discovering Right and Wrong** (Belmont, CA: Wadsworth/Cengage Learning, 2012), s. 9.

Tüm bu sebeplerden ötürü argüman, bu noktada nihai olarak şöyle formüle edilmektedir:

- 1- Her insan eylemi bencilcedir.
- 2- İyi eylemler de bencilcedir ve iyi eylemlerde ödül beklentisi bulunmasında bir sorun yoktur.
- 3- Tanrı mutlak iyidir ve onun istedikleri de iyidir.
- 4- Ödül beklentisiyle Tanrı'nın istediklerini yapmak iyidir.

Bu bölüme kadar bencilliğin, her insan eyleminde olduğu gibi, iyiliğin de doğasında kaçınılmaz olarak bulunduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Buradan sonra ise iyi olmanın rasyonellik ile ilişkisi ve iyilik ile kötülüğün kriterlerini incelemek adına rasyonel egoizm ve ahlaki egoizm doktrinleri incelenecek, son olarak da ahlakın -özellikle de egoist ahlakın- temellendirilmesi hususunda teizme neden muhtaç olduğu tartışmaya açılacaktır.

5. RASYONELLİK VE RASYONEL EGOİZM

Rasyonellik, kullanıldığı bağlama göre farklı anlamlara gelen bir kavramdır. “Evrende rasyonellik var mıdır?” gibi bir soru sorulsaydı eğer, bu başta fizik, matematik, felsefe ve teoloji gibi birçok disiplini ilgilendiren bir soru olacaktı ve rasyonellik o bağlam içerisinde bir anlam kazanacaktı. Evrende rasyonelliğin olup olmadığını incelemek için de; evrende düzen mi yoksa kaos mu olduğu, evrende yasaların olup olmadığı, evrende bir gayesellik (teleoloji) olup olmadığı, matematiğin evrene niçin uyduğu, hatta Tanrı’nın var olup olmadığı gibi sorular masaya yatırılacaktı, zira bu sorulara verilen cevaplar evrende bir rasyonelliğin olup olmadığına dair işaretler verecekti. Fakat bu çalışmanın ana öznesi insan olduğu için, doğal olarak rasyonellik kavramı da insanı merkeze koyan bir bağlamda ele alınmaktadır. Dolayısıyla konu evrenin rasyonelliği olunca, akla gelen soruların birçoğu ilgi alanının çok dışında kalacaktır. Olası kafa karışıklıklarını gidermek adına, soruyu şu şekilde sormaktayım: Rasyonel insan kimdir? Bu soru cevap bulduğunda, rasyonelliğin ilgili bağlamdaki tanımına da ulaşılmış olunacaktır.

Ekonomi biliminde insan Homo Economicus’tur. Homo Economicus rasyoneldir ve daima kişisel çıkarını maksimize etmeye uğraşır.⁵³ Homo Economicus’u belirli bir seviyede de olsa anlamak için ekonomi eğitimi almış olmak gerekmez, zira Homo Economicus her bir bireydir. Yetişkin olduğunda hayatını devam ettirebilme beklentisiyle genç yaşlarda okula giden, gelecekte bir karşılık alma beklentisiyle girdiği okullarda zihinsel ve manevi emek veren, mezun olduktan sonra bir işe giren, bir süre sonra kendi işini kurmaya çalışan ya da bunu riskli ve zahmetli gördüğü için maaşlı çalışan olarak hayatını sürdüren, genellikle ev ve araba almak isteyen ve bu yönde harcama ya da tasarruf yapan, üstelik bu sorgulamayı sırf pahalı ürün ya da hizmetler için de yapmayan, bir kafeye gidip oturmanın bile kendisi için olan maliyetini düşünen ve bazen kafede oturmak yerine eve gitmeyi tercih eden, kafeye

⁵³ Carlos Rodriguez-Sickert, "Homo Economicus", **Handbook of Economics and Ethics**, Chapter 30, ed. Jan Peil & Irene van Staveren (Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2009), s. 223.

oturmuşsa hangi yiyecek ve içecekten tüketmenin kişisel çıkarını maksimize edeceğini düşünen ve bunun için menünün hem sol hem sağ tarafına, yani hem ürünün fiyatına hem de ürünün ne olduğuna bakan ve bu yönde bir karar veren insan Homo Economicus'tur. Özetle hayat boyunca yapılan ekonomik faaliyetleri göz önünde bulunduran iktisatçılar, insana bu ismi takmışlardır.

Homo Economicus tanımı eleştirilse de, felsefedeki iyi niyet prensibi göz önünde bulundurularak, bu tanımın büyük ölçüde başarılı olduğu doğrudur. Homo Economicus elbette daima rasyonel davranmaz, elbette verdiği kararlar duygusallık da içerir, elbette hata yapar ve hatta bazen bu hataları göz göre göre yapar. Herbert Simon'ın literatüre kazandırdığı "kısıtlı rasyonellik" (*bounded rationality*) terimi, insanın bilişsel yeteneklerinin sınırlılığı nedeniyle tamamen rasyonel olamayacağını ve duygusal yahut psikolojik eğilimlerinin gözardı edilemeyeceğini vurgular.⁵⁴ Fakat Homo Economicus tanımı, "kusursuzca rasyonel davranan insan" gibi çok uç bir yerde konumlandırılarak karikatürize edilmediğinde, Homo Economicus tanımının bu eleştirilerin üstesinden gelebileceği açıktır. Homo Economicus tanımı zaten insanın tüm bu psikolojik ve duygusal vaziyetlerini de olabildiğince göz önünde bulundurur ama yine de insanın kişisel çıkarını arttırmaya çalışan rasyonel bir canlı olduğu görüşünü merkeze koyar.

Serbest piyasada gönüllü olarak ticaret yapan ve faydasını maksimize etmeye çalışan rasyonel insan Homo Economicus'tur. Bu tanım sadece ekonomik faaliyetlerde bulunan insan için değil, ahlaki eylemlerde bulunan insan için de uygundur. Zira ahlaklı olmak bir ticarettir. Ahlaklı olmak da, tıpkı ticaretteki kâr beklentisi gibi, kişisel fayda beklentisi içerir. Yatırım yapan insan nasıl ki gelecekteki kâr beklentisi uğruna maddi ve manevi emek gösterip harcamalarda bulunuyorsa, ahlaklı olan insan da kişisel çıkar beklentisiyle maddi ve manevi emek gösterip fedakârlık gibi gözükten ama aslında bencilce olan eylemlerde bulunur.

Kredi çekip borca giren, kendine ait bir ofis kuran ve ardından hem maddi imkânları, hem kişisel yetenekleriyle katma değer oluşturarak mal ya da hizmet satmaya çalışan bir girişimcinin beklentisi kâr elde etmektir. Bu süreçte üstlendiği zorlukları,

⁵⁴ Herbert A. Simon, "Rational Choice and The Structure of The Environment", **Psychological Review**, Vol. 63, No. 2 April (1956): 129-138.

gelecekteki kâr beklentisi için yapar ve ne girdiği borç, ne aldığı risk fedakarlıktır zira tüm bunları kişisel fayda beklentisi uğruna yapar. Amacı kârını maksimize etmektir.

Maddi ve manevi zorlukları göğüsleyerek kâr etme beklentisiyle ofis açan girişimci örneğini akılda tutarak, şimdi de aralarında güçlü manevi bağlar bulunan A ve B adlı iki insan düşünelim: Bu iki insan ebeveyn ve evlat, eş yahut arkadaş olabilirler. A, ömür boyu kendini adamaya hazır olduğu işi yapma fırsatını ele geçirmiştir ve bu işe hem yeteneği hem de çocukluğundan beri yapma hayalini kuracak kadar arzusu vardır. A uygun koşullarda ve cazip fiyatta bir ofis bulmuştur, fakat A'nın belirli bir maddi geliri yoktur ve dolayısıyla herhangi bir bankadan kredi çekebilecek durumda değildir. Dolayısıyla A, ne ofisi alabilecek ne de işlerinde yardımcı olması için eleman tutabilecek maddi güce sahiptir. B ise -A'nın ebeveyni, eşi, arkadaşı, kim olursa olsun- A'ya çok güçlü bir şekilde sevgi ve saygı duymaktadır, onun yeteneklerine güvenmektedir ve onun mutlu olmasını istemektedir. B, A için bankadan kredi çeker ve bu maddi yardımı yapmakla yetinmeyip, A'nın ofisi döşemesine de yardımcı olur. Yeni alınan ofisin temizliğinin yapılmasından mobilyalarının taşınmasına kadar birçok konuda ona yardım eder ve sadece maddi değil manevi desteğini de ondan esirgemez. Bu çalışmada şimdiye kadar “ahlak”ın belirli bir tanımının yapılmamış olmasına rağmen -zira bunun ancak birtakım kavramların altı doldurulduktan sonra yapılması uygun olacaktır-, sağduyularına dayanarak birçok kişinin B'nin iyi ve erdemli bir insan olduğunu düşüneceğini ve hatta böyle bir dosta sahip olmayı isteyeceğini tahmin etmek zor değildir. Fakat bu kişilerin de yanılmasının muhtemel olduğu bir konu var; o da B'yi fedakâr zannetmeleri olacaktır. B'nin tüm yaptıkları bencilcedir. Zira B, A'ya duyduğu sevgi nedeniyle onun mutluluğundan mutluluk, onun acısından da acı hissedecektir. B, tıpkı kendi başına ofis açan, çeşitli zorlukları göğüsleyen ve tüm bunları kâr etmeyi beklediği için yapan yalnız bir girişimci gibi, kişisel çıkar beklentisiyle A'ya yardım etmekte, birtakım zorluklara göğüs germektedir. B, kişisel çıkar beklentisi ile faydasını maksimize etmeye çalışan rasyonel bir tüccardır. Zira ahlak, bir ticarettir. Her ticaret gibi, ahlak da kişisel çıkar beklentisi ile yapılır. Sonunda B belki de yaptıklarının karşılığını A'dan göremeyecek ve onun tarafından ihanete uğrayacaktır. Fakat önemli olan husus, B'yi harekete geçiren motivasyonun kişisel çıkar “beklentisi” olmasıdır.

Faydasını maksimize etmeye uğraşan yatırımcı, tüccar, tüketici yahut üretici gibi, B de kişisel çıkarını maksimize etmeye uğraşan rasyonel bir insandır. Adam Smith'in sözünü modifiye ederek, şöyle diyebiliriz: "İnsanlardan gördüğümüz iyilikleri onların fedakâr oluşlarına değil, bencilliklerini iyiye kanalize etmelerine borçluyuz".

İnsan açısından rasyonelliğin kişisel çıkar ile doğrudan ilişkisi olduğuna dair şimdiye dek pek çok örnek verildi. Bu durumun en aşırı hali olan rasyonel egoizm doktrini; ancak kişisel çıkarı maksimize eden eylemlerin rasyonel olduğunu söyler. Peki o halde iktisattaki Homo Economicus ile rasyonel egoist arasında ne fark vardır? İkisi de kişisel çıkarını arttırma (ve hatta maksimize etme) beklentisiyle hareket etmiyorlar mı? Aralarındaki yegâne fark, rasyonel egoistin değerler sahibi olmasıdır ve bu değerler öyle önemlidir ki, aynı kişi tarafından yapılan aynı eylemin bir iktisatçı tarafından "rasyonel", bir filozof tarafından "irrasyonel" olarak tanımlanmasına yol açar.

Bu fark, şu örnek üzerinden anlaşılabilir: Ferruh bir eroinmandır ve uzun süredir eroin kullanmadığı için yoksunluk krizleri çekmektedir. Aynı zamanda Ferruh uzun süredir yemek yememiştir ve kendisini soğuktan yeterince koruyabilecek iyi giysileri yoktur. Ferruh'un cebinde sınırlı miktarda para vardır; bu parayla ya eroin alacak ya da kendisine yiyecek ve giyecek alacaktır. Ferruh'a bir iktisatçı gözüyle bakıldığında, eroin bağımlısı bu Homo Economicus'un cebindeki son parayla eroin alması rasyoneldir. Fakat Ferruh'a rasyonel egoist bir filozofun paradigmasından bakılırsa, Ferruh'un hayatındaki en önemli değer olan "kendi hayatı"nı önemsemeyen son parasıyla eroin satın alması irrasyoneldir.

Şimdi Nathaniel Branden'in saymış olduğu rasyonel egoizm koşulları hatırlanmalıdır:

"Bencillik şunları gerektirir: (a) Kişinin kendi çıkar standardı tarafından ortaya konan değerlerin bir hiyerarşisi ve (b) daha değerli bir şeyi daha az değerli veya değersiz olan bir şeye karşı feda etmeyi reddetme."

Bu alıntıdaki "bencillik" kelimesinin "rasyonel egoizm" ile değiştirilerek okunması gerekir, zira Ayn Rand'ın objektivizminde bencil insan aynı zamanda rasyonel egoisttir ve bencillik başlı başına bir erdemdir. Oysa bencillik, insan doğasının kaçınılmaz bir parçasıdır, nötr bir durumdur ve dolayısıyla her insan bencildir, fakat her insan rasyonel egoist değildir. Rasyonel egoist, erdemlere ve değerlere sahip olan

kişidir ve aldığı kararlarda tam olarak Nathaniel Branden'in söylediği gibi bu değerlerin hiyerarşisini göz önünde bulundurarak bir kâr-zarar hesabı yapar.

Eroinman örneğindeki kişi daha değerli bir şeyi, yani hayatını, ondan daha değersiz bir şey ile, yani eroinden aldığı haz ile takas ettiği için rasyonel değildir. Rasyonel egoizm ahlaki bir doktrin değildir. Eroinmanın yaptığıın "iyi" mi "kötü" mü olduğunu söylemez, sadece bunun rasyonel olup olmadığını söyler. Neyin iyi neyin kötü olduğunu belirleme misyonuna soyunan öğretisi ahlaki egoizmdir. Fakat rasyonel egoizm ile ahlaki egoizm arasındaki çizgi hem kalın, hem de incedir. Bu çizgi kalındır zira rasyonel egoizmin bir eylemin ahlaklılığıyla ilgili söyleyecek bir şeyi yoktur. Bu çizgi incedir zira rasyonel olan ile "iyi" olan arasında da güçlü bir ilişki vardır.

Bundan sonraki bölümde "iyi" olan ile "rasyonel" olan arasındaki ilişki incelenecektir.

6. NİÇİN AHLAKLI OLMALIYIM?

“Niçin ahlaklı olmalıyım?” veya “Niçin iyi bir insan olmalıyım?” sorularında saklı olan ve gözden kaçmaması adına vurgulanması gereken iki önemli nokta vardır: “Niçin?” ve “Ben”.

“Niçin” kelimesi “ne için” kelimelerinin birleşmiş hâli olduğundan ötürü “niçin”, sebeplere değil amaçlara yönelik bir sorudur. Gündelik dilde çok dikkat çekmese de, Türkçede sebepleri sorgulayan soru “niçin?” değil “neden?”dir; yani “ne sebepten?” veya “ne yüzden?”. Bu iki soru cümlesi arasındaki nüans göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür.

“Dünya’da neden bilinçli hayat var?” sorusunun muhatabı bir bilim adamıdır ki bu bilim adamının branşlarından -veya en azından yeterli bilgi sahibi olduğu dallardan-birkaçı muhtemelen fizik, astrofizik, jeoloji, kimya ve biyoloji olmalıdır. Bir başka deyişle bu soruya verilecek cevap, bu branşlara dair bilgiler içermek zorundadır. Zira bu soru, hangi olaylar sonucunda Dünya adlı gezegenin oluştuğunu ve hangi olaylar sonucunda bu gezegen üzerinde hayatın meydana geldiğini sorar. Yani “neden?” sorusu, kökenlere ve sebeplere ilişkin bir sorudur. Dünya’da hayatın ne sebepten oluştuğunu izah etmek için de Big Bang’den (Büyük Patlama) başlayarak hangi fizik ve kimya kanunlarının işlemesiyle atomların, galaksilerin, yıldızların, gezegenlerin oluştuklarını açıklamak, ardından bu süreçlerin Dünya özelinde nasıl işlediğini açıklamak, nihayetinde de hangi koşulların Dünya gezegeninde cansız maddelerden canlı varlıklar üretebildiğini ve hangi evrimsel süreçler sonunda bu canlı varlıkların bilinç kazanabildiğini açıklamak gerekir. Dolayısıyla “Dünya’da neden bilinçli hayat var?” sorusu, bilinçli hayatın ne sebeplerden dolayı meydana geldiğini soran ve kökenlere ait bir sorudur ve dolayısıyla bu sorunun muhatabı kuşkusuz ki bilim adamıdır.

Öte yandan “Dünya’da niçin bilinçli hayat var?” sorusunun muhatabı ise bir filozof ya da teologdur. Zira bu soru, geleceğe yönelik bir amacın peşindedir. Bu soru, hayatın bir anlamı olup olmadığını, insan hayatında bir gayesellik (teleoloji) mi yoksa bir başıboşluk mu olduğunu sorar. Elbette bir bilim adamı da bu soruya cevap verebilir, fakat bu soruya cevap vermeye çalışan bir bilim adamı, o andan itibaren bilim değil felsefe yapar hale gelir.

İşte “niçin ahlaklı olmalıyım?” sorusu da kökenlere değil, amaca yönelik bir sorudur. Bu sebepten ötürü “niçin ahlaklı olmalıyım?” sorusuna verilecek doyurucu bir cevabın salt biyolojik ya da antropolojik bulgulardan ibaret olması düşünülemez, zira soru “neden” ahlaklı olunduğunu değil “niçin” ahlaklı olmak gerektiğini sorgulamaktadır. Eski insan topluluklarındaki ahlaki davranışları incelemek, ‘ben’im, bir birey olarak ‘niçin’ ahlaklı davranmam gerektiği konusunda bana neredeyse hiçbir şey söylemeyecektir. Gerek geçmişte yaşamış, gerek günümüzde yaşayan ve kendi aralarında bazı ahlaki kurallar geliştirmiş insan topluluklarının hayatta kalmada daha avantajlı hale gelmesi -ki bu her zaman bile böyle değildir-, tek başına bir insan olan benim niçin ahlaklı davranmam gerektiğine cevap veremez. “Bunların, ‘ben’ üzerinde neredeyse hiçbir bağlayıcılığı yoktur, çünkü ‘ben’, geçmişte değil ‘şimdi’de, ‘kendi geleceğimi’ düşünerek yaşayan tek bir bilinçli canlıyım” diye düşünen biri için kökenlere ilişkin açıklamalar, niçin ahlaklı bir insan olmak gerektiği konusunda bazı işaretler verse de, doyurucu ve nihai cevaplar veremez. “Niçin?” ve “neden?” sorularının ahlaklı biri olmak konusundaki farkı, “ben” faktörü de göz önünde bulundurarak değerlendirildiğinde ortaya işte böyle uçurum derecesinde bir ayrılık çıkmaktadır.

Rasyonel egoizm, faydacılık (utilitarianism) ile asla karıştırılmamalıdır. Rasyonel egoizm bireyin çıkarı üzerinde dururken, faydacılık toplumun çıkarını amaç edinir.⁵⁵ Faydacı ahlakın amacı “en fazla sayıda kişinin en fazla miktarda mutluluğu”dur.⁵⁶ Bu sebeple faydacı ahlakta daha fazla kişinin mutluluğu adına birey feda edilebilir, yani faydacı ahlak, fedakârlık ile birebir olarak ilintilidir. Bireyi merkeze alan rasyonel egoizmin, neden toplumu, yani “benden başkaları”nı merkeze alan faydacı ahlaktan

⁵⁵ Jeremy Bentham, **An Introduction to The Principles of Morals and Legislation** (Oxford: Clarendon Press, 1907), s. 2-4.

⁵⁶ Francis Hutcheson, **An Inquiry into The Original of Our Ideas of Beauty and Virtue in Two Treatises**, ed. Wolfgang Leidhold (Indianapolis: Liberty Fund, 2004), s. 3-8.

daha rasyonel olduğunu özgün kelimelerle açıklamadan evvel, Ayn Rand'ın şu sözlerini alıntılamağ yerinde olacaktır:

“Neden kendinizin değil de başkalarının mutluluğuna hizmet etmek ahlaka uygun hareket etmek oluyor? Eğer zevk almak bir değerse, neden başkaları zevk alınca bu ahlaka uygun oluyor da, siz zevk alınca ahlaka uygunsuzluk oluyor? Eğer pasta yemek bir değerse, neden sizin midenizdeyken ahlaksızlık oluyor da, başkalarının midesindeyken ahlaklı oluyor? Neden sizin arzunuz kötü de başkalarınınki iyi? Ürettiğiniz bir şeyi muhafaza etmek neden kötü de onu başkalarına vermek iyi? Ayrıca sizin o şeyi saklamanız ahlaksızlıkta, verdiğiniz zaman başkalarının kabul etmesi neden ahlaksızlık olmuyor? Verirken siz bencillikten, kötülükten uzaklaşıyorsunuz da, onlar alırken bencil ve kötü olmuyorlar mı? Sevaba girmek, günahlara hizmet anlamına mı gelir? İyilerin ahlaki amacı, kendilerini kötüler uğruna yok etmek midir?”⁵⁷

Bu paragrafta Ayn Rand, fedakârlık ya da diğerkâmlık ahlakının kendi iç çelişkisini olabildiğince net ve açık seçik ifade eder: Bireyin kendini başkaları için feda etmesi, başkalarının bencil çıkarlarına hizmet etme manasına gelir. Bu durumda bencillik eğer kötü bir şeyse niçin bir insanı kendi kişisel çıkarları uğruna feda edenler bencil ve kötü sayılmazlar? Onlara bu meşruiyet nereden gelir? Yukarıdaki paragraf faydacılık gibi diğerkâm öğeler barındıran tüm ahlaki doktrinlere, kendi iç çelişkilerini gösterir.

Ahlak genellikle başkalarıyla olan ilişkiler ve onlara karşı gösterilen tutum üzerinden açıklanır. Ahlak, çoğu zaman ancak devreye başkaları girince akla gelir. Oysa ahlak “ben”de başlar ve “ben”de biter. Başkaları, ahlaklı olabilmek için yalnızca birer enstrümandır. Birey kendisi için ahlaklı olur. Yani ahlakın amacı, bireyin kişisel çıkarıdır. Mesela, ıssız adada yaşayan iki farklı Robinson Crusoe hayal edelim. İkisinin de yanında henüz Cuma yoktur, yapayalnızlardır. Birinci Robinson hayatta kalmak için çabalar, insanca yaşamak için kendine barınak yapar, yaşam standartlarını yükseltmek için tarım ve hayvancılıkla uğraşır. İkinci Robinson ise hayata küser, karnını doyurmak için ağaca tırmanmaya bile yeltenmez, ancak ağacın düşen meyveleriyle karnını doyurmaya çalışır ve toplayacak meyvesi kalmadığında kendini oturduğu yerde ölüme terk eder yahut bu süreci intihar ederek hızlandırır. Bu iki farklı

⁵⁷ Ayn Rand, 2010, s. 557.

Robinson'un ahlaki açıdan aynı konumda oldukları söylenebilir mi? Bir başka deyişle, kendi hayatına değer veren ve kendi hayatına değer vermeyen insanların ahlaki açıdan eşit durumda oldukları söylenebilir mi? İşte bu, ahlaken kötü bir şeymiş gibi algılanan ve birçok öğretilerde yerilen "kişisel çıkar"ın, aslında niçin ahlakın esas amacı olduğuna dair sıradan bir örnektir.

Kanaatime göre ahlak, ancak kişisel çikara hizmet ediyorsa bir rasyonellik taşıır. Kâr-zarar hesabı yapıldığında nihai olarak kişisel çikarına ters gelen eylem, o kişinin zararınadır ve dolayısıyla irrasyoneldir. Kişisel çikara ters gelen bir eyleme niçin koşulsuz şartsız "ahlaklı" yaftası yapıştırılsın ki? Bu; ahlak ile rasyonelliği çatıştırmak anlamına gelir. Fedakârlık ahlakı insana "ancak irrasyonel davranırsan ahlaklı olabilirsiniz" diye diretir, oysa gerçekler bunun tam tersidir: zira kişi ancak rasyonel davranırsa ahlaklı olabilir.

"Karşılıksız iyilik mümkün müdür?" başlıklı bölümde, "niçin iyi davranırsınız?" sorusuna bir dizi cevaplar verilmişti. Bu soruya verilmiş olan ya da verilebilecek tüm cevaplar, bireyin kişisel çikarını ilgilendirmek zorundadır. Zira rasyonel insan kişisel çikarını gözetir, insanın rasyonelliği kişisel çikarını gözetmesinden gelir. Bir rasyonel egoist, tıpkı bir tüccar olan Homo Economicus gibi, kâr-zarar hesabı yapar. Rasyonel egoizme göre eylemlerinde kişisel çikarını arttırmayı göz önünde bulunduran kişi rasyonel insandır.

Başkalarına yardım etmenin kişiye pek çok faydası olabildiğine dair çeşitli örnekler sunulmuştu (Örnek olarak, empati, özsaygı, daha iyi bir toplumda yaşamaktan paya düşen çıkarlar, bazı insanlara duyulan özel sevgi ve alaka gibi). Rasyonel egoizmin, başkalarına iyi davranmakla ilgili bir sorunu yoktur; hatta çoğu zaman rasyonel egoizm böyle bir tutumu destekler bile. Bencillik ve egoizm kelimelerine yüklenen kötü anlamlar nedeniyle bu kavramlar çoğu zaman insanlara çok uç ve sadist pozisyonlarmış gibi anlatılır. Oysa bir rasyonel egoist, değerler sahibidir. Rasyonel egoizme (ve daha sonra ahlaki egoizme de) bu çalışmanın devamında getirilecek eleştirilerden birisi, bu değerlerin keyfi olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğudur. Bu konu ilerleyen bölümlerde detaylıca anlatılacaksa da, şimdilik, rasyonel egoizmden ahlaki egoizme geçiş konusunda böyle bir problem olduğunu belirtmek önemlidir. Bu keyfiyet problemine karşın, yine de rasyonel egoizm ile hemfikir olunabilecek husus; kişisel çikara daha çok hizmet eden eylemin rasyonel oluşu ve dolayısıyla kişisel

değerlerini de göz önünde bulundurarak kişisel çıkarını düşünen insanın rasyonel olduğudur.

Lakin dinler işin içine katıldığında, bir din inancının ahlaklı olmaktan payına çok daha fazla kişisel çıkar düşmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi bahsedilen dinler, insanlara ebedi bir ödül ve ceza vaadinde bulunan dinlerdir. Sözgelimi, hayatın talihsizliği sonucunda kötü şartlar altında yaşayan ve okuma imkânı olmayan yoksul bir genci hayata kazandırmak, ona maddi ve manevi destek vermek, eğitim görmesini sağlamak, hemen hemen her insanın kişisel çıkarına hizmet eder. Bu kişisel çıkarlar iyi bir eylem yaptığına kendini inandırmak, vicdanını rahatlatmak, özsaygıyı korumak, çocuğun duyduğu minnetin ve ettiği teşekkürün hoşnut etmesi ve daha birçok şey olabilir. Fakat bir teistin bu eylemden, bu sayılanlara ek olarak daha büyük bir kişisel çıkarı vardır: Sonraki hayatına yatırım yapmak. Ölümün sonunda yok oluş olduğuna inanan yardımseverin bu yardım eyleminden aldığı çıkarlara ek olarak, öldükten sonra tüm eylemlerinden yargılanacağına inanan bir teist, bu eyleminin ödülünü nihai olarak sonraki hayatında da alacağına inanır. Yani kâr-zarar hesabı yapan bir rasyonel egoistin, ahlaklı olmak için elinde çok daha geçerli gerekçeler vardır, zira onun kâr beklentisi, öldükten sonra yok olacağına inanan yardımseverin kâr beklentisinden çok daha fazladır.

Bu durumda argüman şu şekilde formüle edilmektedir:

- Kişisel çıkarı maksimize eden eylem, en rasyonel olandır.
- Teist-olmayan birinin ahlaklı eylemlerinden elde ettiği fayda yalnızca dünyadaki ömrü için geçerliyken, teist birinin ahlaklı eylemlerinden elde ettiği fayda bu dünya için de olabildiği gibi, bununla beraber kendisine Tanrı tarafından vadedilen ebedi hayatı için geçerlidir.
- Sonuç: Teist birinin ebedi hayatı için ahlaklı davranması, teist olmayan birinin sonlu hayatı için ahlaklı davranmasından daha rasyoneldir.

7. NİÇİN HER ZAMAN AHLAKLI OLMALIYIM?

Eğer soru “niçin ahlaklı olmalıyım?” olsaydı, buna verilebilecek birçok cevap olurdu, zira erdemli ve iyi bir insan olmaktan hem içsel hem dışsal birçok kişisel fayda görülmektedir. Sosyal fayda gibi başkalarından görülen dışsal çıkarların yanında, erdemli olmanın, doğru olan şeyi yapmanın ve vicdanı rahat hissetmenin getirdiği faydalar gibi içsel faydalar sayılabilir. Gerek içsel, gerek dışsal, kişiyi ahlaklı olmaya iten faktörlere dair şimdiye dek pek çok örnek sunuldu. Ahlaklı davranma amacıyla olan tüm bu faktörlerin ise tek bir ortak noktası vardı: Kişisel çıkar beklentisi. Rasyonel çıkarını gözeten insan fayda-zarar hesabı yaptığında, faydasını maksimize edecek olan eylemde bulunmalıdır ve kötülük yapmaktan çok büyük haz duyan psikiyatrik vakalar veya sosyopatlar şimdilik kenarda tutulduğunda, ahlaklı davranmak birçok durumda rasyonel çıkar için daha kârlı olan seçenek olacaktır.

Fakat soru “niçin her zaman ahlaklı olmalıyım?” olduğunda, işler değişmektedir. Her zaman ahlaklı olmak, bu konuda bir ok gibi dümdüz olmak, gerçekten rasyonel midir? Kötü olanı yapmanın, kişinin rasyonel çıkarı için daha kârlı olduğu durumlar yok mudur? Şimdiye dek yaşamış ve yaşayacak insan sayısını ve bu insanların hayatları boyunca karşılıklarına çıkmış veya çıkması muhtemel senaryoları düşündüğümüzde, kötü olanı yapmanın kişisel çıkar için daha kârlı olacağı birçok durum bulunabilir.

Platon, Devlet’in ikinci kitabında bu durumu Gyges’in Yüzüğü efsanesi üzerinden irdeler.⁵⁸ Efsaneye göre Gyges, taşı avuca doğru çevrildiğinde sahibini görünmez yapabilen bir yüzük keşfeder. O zamana dek kralına bağlı bir çoban olarak hayatına devam eden Gyges, yüzüğün bu gücünü keşfettiğinde kralı öldürür ve yeni kral olur. Devlet’teki konuşmacılardan biri olan Platon’un ağabeyi ve onun gibi bir filozof olan Glaukon, bu efsaneyi anlattıktan sonra şöyle der:

⁵⁸ Platon, **Devlet**, çev. F. Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2016), s. 70-71.

“Elimizde bu şekilde birer yüzük olsa ve bu yüzüklerin birini doğru, diğerini yanlış insanın parmağına taksak ve bu insanları şehre salsak, diledikleri şeyleri alıp gelecekler, her eve girip beğendikleriyle beraber olacaklar, bir tanrı gibi istediklerini öldürüp istediklerini hapisten çıkarabileceklerdir. İkisinin de doğrulukla bir ilgileri olmayacak çünkü böylesi bir durumda kimse kalkıp diğer insanların mallarına dokunmayacak kadar dürüst değildir. Her kim ki haksızlık yapma olanağı bulursa haksızlık yapar. Öte yandan doğruluk fazla bir avantaj sağlamaz, yanlışlık daha fazla avantaj sağlar. Zaten herkes bu görüştedir. Bu insanlar böylesine bir düşünceye sahip olmalarının haklı gerekçelere dayandığını düşünürler. Biraz önceki örnekte olduğu gibi, bir insan eline haksızlık yapma olanağı geçirmişse ve o insan haksızlık yapmıyor, başka insanların mallarını almıyorsa diğer insanlar yapmadıkları şey yüzünden onun aptal olduğunu düşünürler. Ancak haksızlığa uğrama korkusu da iyi insanlar olduklarını söylemelerine neden olur.”

İnsanların hepsinin olmasa da, büyük çoğunluğunun henüz eline imkân geçmemiş potansiyel kötüler oldukları konusunda -spekülatif bir iddia da olsa- Glaukon’un haklılık payı olduğunu düşünmekteyim. Fakat yine de Platon’un Glaukon’u bu kadar sert bir şekilde karikatürize etmesinin sebebi biraz da erdem etiğini yüceltmesine zemin hazırlamak istemesidir. Zira kitabın devamında Platon, ne olursa olsun iyi ve doğru olanın yapılması gerektiğini, erdemın başlı başına bir değer olduğunu ve erdemliliğin diğer tüm hazlardan üstün olduğunu anlatacaktır. Erdemın başlı başına bir değer olduğu ve erdemli olmaktan alınan birçok kişisel fayda bulunduğu doğrudur. Peki erdemli olmanın verdiği fayda, gerçekten de her zaman yapmaktan feragat edilen kötülüklerin sağlayacağı faydadan büyük müdür? İşte bu konuda Platon’un erdem etiği argümanı yeterli değildir. Bu durumu içselleştirerek sorgulamayı kolaylaştırmak için, kişi yaptığı bazı iyilikler sonunda kendisine şu soruyu sorabilir: “İyi oldum da elime ne geçti? İyi olmakla elime geçen şeyler, kaybettiklerime veya kötü olmam halinde kazanmamın muhtemel olabileceği şeylere değdi mi?”. Gerçekten iyi olmak, kişinin rasyonel kişisel çıkarına her zaman hizmet etti mi? Devlet’e geri dönecek olursak, Gyges’in o yüzüğün gücünü keşfettikten sonra her istediğini yapmasına ne mani olabilir?

Platon bu soruya ikinci cevabını, Devlet'in onuncu ve son kitabının son bölümlerinde vermektedir. İyi olmanın her zaman kişinin yararına olduğu konusundaki bu ikinci argümanı, verilebilecek her cevaptan daha başarılıdır ve daha rasyoneldir. Aslında tek rasyonel cevabın da bu olduğunu söylemek yanlış olmaz.⁵⁹

“ - ... Doğru insanların yaşarken tanrılardan ve insanlardan alacağı hediyeler bu şekildedir. Bir de doğruluğun kendisinden gelecek olanlar var ki onları konuşmadık.

- Güzel ve onurlu hediyeler alıyorlar.
- Aslında ölümden sonra doğrunun ve yanlışın karşılaşacaklarını düşündüğümüzde, bunların pek de bir önemi yok. Sırada ölümden sonra olacak olanlar var, bunları anlatırsam her şey tamam olacak.”

Bunun ardından Platon, ölümden sonra iyilerin ve kötülerin birbirlerinden ayrılıp hak ettikleri muameleyi gördükleri Hades'in ülkesini anlatır ki Antik Yunan'daki bu inanç, cennet-cehennem inancıyla büyük ölçüde benzerdir. Platon, erdem etiğinin öncülerinden olmasına rağmen, erdemli olmanın getirdiği hem içsel hem dışsal faydaları, bir tür ahiret inancı ile kıyasladığında “bunların pek de bir öneminin olmadığı” itirafında bulunur. Eğer ölüm sonrasında Tanrı tarafından iyiler ve kötüler ayrılıp hak ettikleri karşılığı alacaklarsa, bu durumda her zaman ahlaklı ve erdemli olmak en rasyonel olandır.

Layman, “God and the Moral Order” başlıklı makalesinde de ahlaklı olmanın kişisel fayda ve rasyonellik ile ilişkisini inceler ve Gyges'in Yüzüğü efsanesini şu şekilde daha realist bir senaryoya döker:⁶⁰ Bayan Poore hayatı boyunca çok zor koşullarda yaşamıştır, asgari ihtiyaçlarını dahi zorlukla karşılayabilmektedir, maddi zorluklarının yanı sıra ölümcül olmayan fakat çok ağrılı bir hastalığı da vardır. Çalışkan bir insan olmasına rağmen hayatı boyunca bu koşulları değiştirememiştir ve yaşamını zar zor sürdürebilmektedir. Derken Bayan Poore'un karşısına bir hırsızlık fırsatı çıkar; eğer Bayan Poore büyük miktardaki bu parayı çalarsa yakalanma ihtimali çok düşüktür ve bu parayla hem yaşam standartlarını yükseltebilecek, hem hastalığına çare

⁵⁹ age, s. 404.

⁶⁰ C. Stephen Layman, “God and the Moral Order”, **Faith and Philosophy: Journal of The Society of Christian Philosophers**, Vol: 23, No. 2, January (2006): 209-212.

bulabilecektir. Ayrıca söz konusu para, kendi hayatını tepeden tırnağa değiştirme imkânı sunabilecek miktarda olmasına rağmen, çalacağı kişi için çok da önemli bir meblağ değildir. Kısacası, çok ufak bir yakalanma riski ve çekeceği vicdan azabı karşılığında, Bayan Poore’u hayatının geri kalanında çok daha yüksek standartlarda bir yaşam beklemektedir. Bayan Poore’un parayı çalması, muhtemelen uzun vadedeki kişisel çıkarına hizmet edecektir.

Bayan Poore’un parayı çalması, kişisel çıkarını maksimize eden seçenek olduğu için rasyoneldir. Fakat Bayan Poore’un hırsızlık yapması ahlaksızlıktır. O halde ahlaklı olmak ile rasyonellik çatışır mı?

Stephen Layman argümanını řu şekilde formüle eder⁶¹:

1. Her bir durumda, kişi ahlaken gerekli olan neyse onu yapmak için en fazla gerekçeye sahiptir. (Kişi, ancak ve ancak en güçlü ve uygun gerekçeler x eylemini yapmayı destekliyorsa, x eylemini yapmak için en fazla gerekçeye sahiptir.)
2. Eğer Tanrı ve ölümden sonra hayat yoksa, ahlaklı olmanın kişinin büyük fedakarlıklar yapmasını ve karşılığında mütevazı faydalar sağlamasını gerektireceği durumlar olabilir (veya birtakım mütevazı zararları önlemek için büyük fedakarlıklar yapmasına da yol açabilir).
3. Eğer bir durumda, ahlaklı olmak için kişi büyük fedakarlıklar yapmak zorundaysa fakat bu fedakarlıklar görece mütevazı fayda sağlamasına (ya da görece mütevazı zararları önlemesine) yol açıyorsa, bu durumda kişinin ahlaken gerekli olanı yapması için elinde en fazla/yeterince güçlü gerekçe yoktur.

Layman de bu tezin iddiasıyla aynı sonuca ulaşır: Eğer insanın eylemlerinden sorumlu tutulduğu bir sonraki hayat yoksa, bu durumda her zaman ahlaklı olanı yapmak için yeterince rasyonel bir sebebi de yoktur. Fayda-zarar hesabı yapıldığında, eğer ahlaklı olan eylemi yapmaktan alınacak muhtemel zarar çok büyükse ve muhtemel kişisel çıkar beklentisi bu kaybı karşılamıyorsa, niçin her zaman ahlaklı olunmalıdır?

⁶¹ age.

Bu tür bir soruya -ister Gyges’in Yüzüğü, ister Layman’ın verdiği Bayan Poore örneği, isterse başka kurulabilecek bir senaryo olsun- pek çok cevap verilebilir elbette, fakat bu durumda muhtemelen ahlaklı olmak ile rasyonel olmanın çatıştığı savunulacaktır. Ölümden sonra yok olacağına inanan, yani yaptığı iyi yahut kötü tüm eylemlerle beraber hiçliğe kavuşacağına inanan bir insanın, bu gibi durumlarda ahlaksız olan eylemi yapmakla kişisel çıkarını maksimize ettiği nasıl inkâr edilebilir? Onurlu bir hayat sürmenin ve erdemli olmanın başlı başına büyük bir kişisel çıkar olduğu söylenmişti, fakat bu değer kişiyi, kuracağı kâr-zarar denkleminde nereye kadar ayakta tutabilir? Elbette tüm insanlar Glaukon’un iddia ettiği gibi eline imkân geçtiği anda kötülük yapmazlar, fakat tam tersi şekilde tüm insanlar Shakespeare eserlerindeki gibi kötü bir eylem yaptıktan sonra vicdan azabından ölüncesine acı da çekmezler. Kendini telkin etme, bu kötü eylemleri gelecek fayda beklentisiyle sineye çekme, hatta bilinçli yapılan bu kötülükleri aslında “hayır, ben gerekli olanı yaptım” diye kötülükten arındırarak kendini kandırma çok olası ihtimallerdir ve çoğu kötü eylemden sonra da bu tür savunma mekanizmalarına yönelim vardır.

Platon’un Gyges’in Yüzüğü ile Stephan Layman’ın Bayan Poore örneği aslında aynı prensiplere dayanan önemli bir etik soruyu inceler: “Eğer insanların yargılamalarından ve yasalardan kurtulacak kadar zeki bir insansam, bu durumda yine de ahlaklı olmam gerçekten rasyonel midir?” Bir başka deyişle: “Niçin her zaman ahlaklı olmalıyım?”

Erdemli bir insan olmak başlı başına bir değer olarak kabul edilmeli olsa da, erdemli bir insan olmaktan duyulan tatminkârlık, yapılan fedakarlıkları her zaman karşılamayacaktır. Eğer ölümünden sonra kişi, eylemlerinden yargılanmayacaksa, insan hukukundan kaçmayı başarabilen kötülerin yaptıkları yanlarına kâr kalacakken, birçok zorluğu göğüsleyerek ahlaklı olmayı seçen iyilerin yaptıkları iyilikler de hiçliğe karışacaktır. Bu tabloda, eğer Tanrı tarafından vadedilmiş nihai bir ödül ve ceza sistemi yoksa, ahlak ile rasyonelliği her zaman örtüştürmek mümkün değildir. Acımasız gibi görünecek olsa da, eğer ölüm sonrasında Tanrı tarafından adil bir şekilde yargılanmak yerine yokluğa karışılacaksa, bu durumda kötü eylemler bazen kişisel çıkarı arttırdığı için rasyonel olan eylemler haline gelecektir ve iyi eylemler ise bazen irrasyonel hale gelecektir, bir başka deyişle bazı senaryolarda “iyi olmak”, “ahmaklık” olacaktır.

Bazı durumlarda yapılmış kötülüklerden geriye kalan, yapılan kötü eylemlerden alınan birtakım içsel zararlar olacaktır, fakat bu zararları karşılayan ve hatta onlardan daha ağır basan kişisel çıkarlar da var olacaktır. Yani eğer ölümden sonra kişiyi her iyi ve her kötü eylemi üzerinden yargılayan ve ona göre bir sonraki hayat vadeden bir Tanrı yoksa, iyi olmak her zaman rasyonel değildir. Fakat böyle bir Tanrı varsa, her ne olursa olsun, iyi olanı yapmak rasyonel olan haline gelecektir. Yani, ancak kişiyi bu dünyadaki eylemlerinden sorumlu tutan ve bu eylemlerin ahlaklılığı ölçüsünde sonraki bir hayat vaadinde bulunan bir Tanrı bilinci, insanın her zaman ahlaklı olmasını rasyonel hale getirir. Bu noktada argüman, şu şekilde formüle edilmektedir:

- Kişisel çıkarı maksimize eden, en rasyoneldir.
- Teist-olmayan birinin ahlaklı eyleminin sonucunda ödül görememesi ya da cezalandırılması ve dolayısıyla zarara girmesi mümkünken, teist birinin ahlaklı eyleminin sonucunda ödül görememesi ya da cezalandırılması ebedi hayatı düşünüldüğünde onun kişisel çıkar maksimizasyonuna engel olmaz, zira ne olursa olsun ahlaklı eylemleri Tanrı tarafından nihai hayatında ödüllendirilecektir.

Sonuç: Ancak teist ahlak geçerliyse her zaman ahlaklı davranmak rasyoneldir.

Rasyonel egoizm ahlaki bir doktrin değildir, o sadece hangi eylemlerin rasyonel olup olmadığını inceler ve kişisel çıkarı arttıran eylemin rasyonel olduğunu söyler. Bu bölümde gösterilmeye çalışılan şey, rasyonelliğin ancak din varsa kişiyi daima ahlaklı olmaya götüreceğidir. Ahlaklı ve erdemli bir insan olmanın kazandırdığı birçok faydanın varlığı elbette kabul edilmektedir ve bu nedenle “daima ahlaklı olma” vurgusu önemlidir. Rasyonellik, eğer din yoksa kişiyi her zaman ahlaklı ve dürüst olmaya götürmez. Eğer ancak din varsa, rasyonellik kişiyi her zaman ahlaklı ve dürüst olmaya götürür. Zira ahlaklı olmak, ancak böyle bir durumda her zaman kişisel çıkarı maksimize eder.

8. RASYONEL EGOİZMDEN VE AHLAKİ EGOİZM İLİŞKİSİ

Ahlaki egoizm sadece kişisel çıkarı maksimize eden eylemlerin ahlaklı olabileceğini savunan ahlaki öğretilerdir.⁶² Ahlaki egoizm kişisel ve evrensel olarak ikiye ayrılır. Kişisel egoizm “herkes benim çıkarım için yaşamalı” düsturuna sahip narsistik bir görüştür ve evrensel bir ahlaki doktrin olma iddiası taşımaz. Evrensel egoizm ise “herkes kendi çıkarı için yaşamalı” düsturuna sahiptir ve her insan için, evrensel bir ahlaki doktrin olma iddiası taşır. Bu sebeple bu çalışmada kişisel egoizmin değil, evrensel egoizmin ele alındığı unutulmamalıdır.

Şimdiye kadar üstünde sıklıkla durulan rasyonel egoizm, kişisel çıkarı maksimize eden eylemlerin rasyonel olduğunu söylerken, eylemleri yalnızca “rasyonel” ve “irrasyonel” olarak sınıflandırmaktaydı. Oysa ahlaki egoizm, kişisel çıkarı “iyi” ve “kötü”nün kriteri olarak ele alır. Aralarındaki yegâne fark budur. Biri rasyonalite ile, biri ahlak ile ilgili doktrinlerdir.

Bir önceki bölümde rasyonellik ve ahlak ilişkisi incelenmiş, dinlerin hesaba katılmadığı koşullarda her rasyonel eylemin ahlaklı olamayacağı ve zaman zaman ahlaksız eylemlerin rasyonel olabileceği gösterilmişti. Zira ahlaksız eylemler de kişisel çıkarı arttırabilir. Bu, ahlaki egoizme getirilen en temel eleştirilerden biridir ve şüphesiz haklılık payı çok yüksektir. Bu bölümde savunulacak olan tez ise, ancak teist bir yorum içerisinde ahlaki egoizmin geçerli olabileceğidir, zira iyi eylemde bulunmak, bireyin ebedi hayatı düşünüldüğünde “daima” kişisel çıkarı maksimize eden seçenek olacaktır. Fakat seküler bir ahlaki egoist öğretide, ölümden sonra yokluğa karışılacaksa, birçok ahlaksız eylem bir ahlaki egoist “ahlaklı” demek zorunda kalacaktır. Bu durumu şu örnek üzerinden netliğe kavuşturabiliriz:

1800’lerde ABD’nin güneyinde yaşayan toprak ağaları yüzlerce köleyi açlık sınırında çalıştırmakla kişisel çıkarlarını maksimize ediyorlardı. Son derece ucuz iş gücü ile

⁶² Louis P. Pojman & James Fiese, 2012, s. 82.

oldukça verimli ve kâr marjı yüksek işler yapıyorlardı. Bu sayede hem kendilerine hem de sevdikleri aile üyelerine yüksek standartlarda yaşama imkânı sunuyorlardı. Kölelerini hizada tutmak için onları en ufak hatalarında çok şiddetli cezalara tabi tutuyorlar ve bu sayede kölelerine gözdağı vererek işlerinin aksamasını engelliyorlardı. Bu örnek üzerinden seküler ahlaki egoizme getirilmesi gereken eleştiri çok nettir: Köle sahibi kişisel çıkarını maksimize etmektedir, öyleyse yüzlerce köleyi çok ağır şartlar altında çalıştırmak bir ahlaki egoist açısından ahlaklı bir davranıştır. Buna karşılık, ancak teist bir paradigmada başkalarının canı ve hayatı kıymetli hale gelir ve ancak teist bir paradigma içerisinde köle sahibi olmak ve onlara işkence etmek ahlaksız hâle gelir. Zira ahlak anlayışını rasyonel ve bağlayıcı kılan dinler, diğer insanlara karşı tutumların, nihai hayatta kişisel çikara etki edeceğini tembihler. Ölümden sonra hiçliğe karışacağına inanan bir insan için ise, diğer insanların canı bu kadar kıymetli olmak zorunda değildir.

Bir ahlaki egoist, bu argümana çeşitli şekillerde karşı çıkabilir: Erdem etiğine sığınarak başkalarına iyi davranmanın erdemli bir tavır olduğunu ve bunun kişisel çikar sağladığını iddia edebilir. Fakat bir önceki bölümde sorulmuş olan soru yinelenirse: Erdemli olmanın getirdiği tatmin duygusu, kâr-zarar hesabı yapıldığında köle sahibinin yaşadığı lüks hayattan, edindiği statüden ve nice hazdan vazgeçmesine yeterli olacak mıdır? Ahlaki egoist burada “altruistik egoizm” argümanına da sığınabilir: Altruistik egoizme göre daha iyi bir toplumda yaşamak herkes için daha iyidir.⁶³ Örneğin herkesin zengin olduğu bir toplumda yaşamak, herkesin fakir olduğu bir toplumda yaşamaktan, tabii ki daha iyidir. Fakat bu argümana da şöyle karşı gelinebilir: Takribi 60-80 sene yaşayan ve daha sonra ölürek yok olacağına inanan bir insan gerçekten başkaları üzerinde bu denli hassas olmak zorunda mıdır? Niçin “başkaları iyi koşullarda yaşarsa, uzun vadede ben de daha iyi koşullarda yaşarım” diye düşünmek, “ben şu an iyi koşullarda yaşıyorum ve bu koşulları korumak için başkalarının refahını düşünmek zorunda değilim” düşüncesinden daha mantıklı olsun ki?

Kısacası bir ahlaki egoistin, yani sadece kişisel çikara hizmet eden eylemlerin ahlaklı olabileceğini iddia eden birisinin, diğer insanları ontolojik olarak kendisi ile aynı

⁶³ Hans Selye, “Stress Without Distress”, **Psychopathology of Human Adaptation**, ed. George Serban (New York: Springer, 1976): 137-146.

değerde görmesi için elinde hiçbir gerekçe yoktur. “Tüm insanların ontolojik olarak aynı değerde olduğu ve ‘ben’im kişisel kurtuluşumun bir yolunun da başka ‘ben’lere iyi ve adaletli davranmaktan geçtiği” düşüncesi ancak bir teist tarafından her zaman başarıyla temellendirebilir. Teizmi işin içine katmayan ahlaki egoistin, başkalarını önemseme konusunda üretmeye çalışacağı argümanlar “keyfiyet” sorunuyla karşı karşıya kalacaktır.

Ayn Rand’ın *Atlas Silkindi* romanında slogan haline getirdiği şu sözü örnek olarak gösterilebilir: “Ne kendimi başkaları uğruna, ne de başkalarını kendim uğruna feda edeceğim!”.⁶⁴ Bir rasyonel egoistin ve ahlaki egoistin kendini başkaları uğruna feda etmeyi reddetmesi, savunduğu doktrin esasıyla oldukça tutarlıdır. Kendini başkaları uğruna feda etmek, kişinin kişisel çıkarına hizmet etmeyecektir. Fakat, eğer kişinin amacı kişisel çıkarını maksimize etmek yahut arttırmaksa, niçin başkalarını kendi çıkarı uğruna feda etmesin ki? Ayn Rand’ın sıklıkla kullandığı bu cümlenin ilk kısmı gayet tutarlıken, ikinci kısmı, yani başkalarını kendi çıkarım yönünde kullanmanın yanlış olduğu dayatması bir egoist açısından hem çelişkili hem de keyfidir: Çelişkilidir, zira başkalarını kullanmak pekala bireyin kişisel çıkarını arttırabilir. Keyfidir, zira başkalarını kendi çıkarı doğrultusunda feda etmek, sezgisel olarak kötü olduğu düşünülen birçok eylemi kötü olarak sınıflandırma isteğinden doğar, oysa egoizm buna bir temel sunamaz.

Seküler bir ahlaki egoist öğretiyi keyfi bulma sebebi işte tam olarak yukarıda sayılan nedenlerdir. Somutlaştırmak gerekirse; hırsızlık, gasp, adam yaralama ve cinayet gibi eylemler hemen hemen tüm kültürlerde ve ahlaki öğretilerde yanlıştır, hatta bunlar öyle şiddetli kötülüklerdir ki, bunların normal kabul edildiği istisnai toplumlarda bile bireyler sezgisel olarak bir şeylerin yanlış gittiğini düşünebilirler. Ahlaki egoizm ise, bu gibi kötülükleri onaylamama çabasına giriştiğinde keyfi davranır. Bir egoistin temel çıkış noktası kendi kişisel çıkarını maksimize etmekse ve kâr-zarar hesabı yaptığında işleyeceği bir hırsızlıktan son derece büyük çıkarlar elde edecekse, bu durumda hangi temele dayanarak hırsızlığın yanlış ve kötü olduğunu söyleyebilir? Bu problemi ancak hayata teist bir paradigma ile bakan bir rasyonel egoist başarıyla aşabilir, zira yapacağı her kötülük onun sonraki hayatına doğrudan olumsuz yönde etki edecektir.

⁶⁴ Ayn Rand, 2010, s. 50.

Sadece Ayn Rand değil, egoizmle ilişkileri olmasa bile Aristo'dan Kant'a, ahlak felsefesi ile uğraşan birçok filozof rasyonalite ile ahlak arasında ilişki kurmuş ve ahlakın rasyonellik ile uyum içerisinde olduğunu savunmuştur.⁶⁵ Fakat öldükten sonra yok olacağına ya da bu hayatta yaptıklarından sorumlu tutulmayacağına inanan birisi için rasyonellik ve ahlak arasında böyle doğrudan bir ilişki olduğu söylenemez. Rasyonel eylem, bireyin kişisel çıkarına en iyi şekilde hizmet eden eylemse, bu durumda ancak bu hayattaki eylemlerinden sorumlu tutulduğu bir sonraki hayatın mevcudiyeti, ahlaki eylemin aynı zamanda daima rasyonel eylem olduğunu, ona adeta boyun eğmesi gereken bir fizik kanunuymuşçasına kabul ettirebilir.

Rasyonel egoizm, eylemleri “iyi” ve “kötü” olarak değil, “akıllıca” ve “akılsızca” olarak değerlendirir. Rasyonel egoizmden ahlaki egoizme geçiş, “akıllıca” eylem ile “iyi” eylemin ve “akılsızca” eylem ile “kötü” eylemin eşitlenmesi anlamına gelir. Bu denklem ancak ve ancak teizm doğruysa sağlanabilir. Zira eğer teizm doğruysa, ahlaklı eylem bireyin nihai kişisel çıkarını maksimize eden eylem olacaktır ve bu özelliği dolayısıyla aynı zamanda rasyonel eylem olacaktır. Aynı şekilde ahlaksız eylem de bireyin nihai kişisel çıkarına zarar verdiği için aynı zamanda irrasyonel eylem olacaktır. Kısacası, ahlak ile rasyonellik arasında doğrudan doğruya ve şaşmaz bir ilişki kurabilen tek ahlaki doktrin teizmdir.

Bu tür bir rasyonalite=ahlaklılık denklemini sağlamak için Ayn Rand en ünlü romanları olan *Hayatın Kaynağı* ve *Atlas Silkindi*'de bir nevi karma sistemi kurar. Her iki romanda da Ayn Rand'ın objektivist değerlerini savunan karakterler, bu değerlere karşı gelen karakterlere en sonunda galip gelirler. Ayn Rand adeta “bu işin tek yolu bu” dercesine kendi savunduğu objektivist etiğin bu dünyada adeta bir fizik kanunuymuşçasına şaşmaz bir şekilde işlediğini göstermeye çalışmıştır. Bu sebeple romanlarında onun objektivist değerlerini savunan karakterler, nihai olarak mutluluğa erişen taraf olurlar. Elbette Ayn Rand'ın takdire şayan bir edebi yeteneğiyle, fikirlerini kurgusal eserler olan romanlar üzerinden anlatması bir eleştiri ögesi değildir, fakat hayatın Ayn Rand'ın kurgularındaki gibi “ne ekersen onu biçersin” düsturunun şaşmaz bir şekilde işlediği bir yer olmaması Ayn Rand'ın egoizmini eleştiriye açık bir hale getirir. Bireysel olarak ahlaklı olan insanlar bu dünyada birçok cefa çekebilir ve bunun

⁶⁵ Kai Nielsen, “Why Should I Be Moral? Revisited”, *American Philosophical Quarterly*, Vol. 21, No. 1, January (1984): 81-91.

olumlu yönde bir karşılığını asla alamayabilirler, hatta sadece ödüllendirilmemekle kalmayıp, bir de üstüne cezalandırılarak çok daha kötü koşullarda yaşamak zorunda da kalabilirler. Tarih ve günümüz, bunun örnekleriyle doludur. Ayn Rand'ın romanlarındaki Howard Roark ve John Galt gibi karakterler, biraz Nietzsche'nin üst insanından esinlenmeler barındırırlar. Bu karakterler davalarından asla yılmazlar, ahlaki konularda her zaman ok gibi dümdüzlerdir, hep ilkeleriyle tutarlı seçimler yaparlar ve aynı zamanda dahilerdir (*Hayatın Kaynağı*'ndeki başkarakter Roark dahi bir mimar, *Atlas Silkindi*'deki başkarakter Galt ise dahi bir mucittir). Oysa hayatta, kişinin elinde olmayan birçok determinist dış faktör vardır, talih gibi. Yahut bir tür üst insan olsalar da bu üstün nitelikli insanlar bile bireysel hatalar yapabilir, kazalar yaşayabilirler. Rand'ın romanlarına getirilmesi gereken eleştiri, birçoklarının yaptığı aksine, onun karakterlerinin hem ahlaken hem de deha olarak çok uç noktalarda olmaları değildir. Bu eleştiri, bu tür insanların bile hayatlarında hiç hesaba katmadıkları dış faktörler ya da bireysel hatalar ya da bir şekilde kalabalıklara galip gelememeleri sonucunda kaybeden taraf olabilecekleri ihtimalinin göz ardı edilmesinedir. Ahlak, bu dünyada her zaman, mistik bir karma sistemi varmışçasına kişiye hak ettiğini vermez. İyiler ölene dek çok zor koşullarda, kötüler de ölene dek çok iyi koşullarda yaşayabilirler. Şiddetli bir pozitivist olmasına rağmen Ayn Rand, cennet ve cehennem gibi adil bir yargılamanın bu dünyada da geçerli olduğunu göstermek adına, romanlarında işte bu tür mistik bir karma sistemine başvurur. Bir rasyonel egoist olarak Ayn Rand, “iyi” karakterlerinin kişisel çıkarını maksimize eden taraf olduğunu göstermek adına onları mutlu sonla ödüllendirir, böylelikle kendi ahlaki doktrini olan objektivizm ile rasyonaliteyi (yani kişisel çıkar maksimizasyonunu) birleştirmiş olur. Ne var ki hayatta şaşmaz bir şekilde işleyen “İyi ahlak = kişisel çıkar maksimizasyonu” denklemi bulunamaz. Böyle bir denklemi ancak teist ahlak başarıyla vadeder.

Ayn Rand'ın bu çabası, “ahlakın bağlayıcılığı” probleminden gelir. Ahlakın temellendirilmesi ve bağlayıcılığı, birbirinden farklı kavramlardır. Bunu içselleştirerek anlamak için şöyle bir senaryo canlandıralım: Tanrı bir şekilde, kendisinin Tanrı olduğunu tüm insanlara ispat ederek onlara “iyi” ve “kötü” eylemlerin neler olduğunu açıklar. Böyle bir senaryoda Tanrı tarafından belirlenmiş olan iyi ve kötülerin, objektif olarak kabul edilmesi beklenir zira her şeyi bilen ve her şeyin yaratıcısı olan bir Tanrı'nın belirlediği iyi ve kötü, itiraz edilemeyecek kadar objektif ve gerçek kurallar

olurdu. Böyle bir ahlak doğal olarak “temellendirilmiş” olur, zira bu ahlakı her şeyi bilen Tanrı açıklamıştır. Fakat aynı Tanrı sözlerine şu şekilde devam etsin: “Size iyi eylemleri ve kötü eylemleri açıkladım. Fakat bu iyiliklerinizin ve kötülüklerinizin karşılığını bu hayatta bazen alabilir, bazen alamazsınız, belli olmaz. Üstelik, bu dünyadaki hayatınız da sizin tek hayatınız. Ne kadar iyi ve ne kadar kötü olup olmadığınızı fark etmeksizin, hepimiz öldükten sonra yok olacaksınız. İyi şanslar”. Böyle bir ahlak, her şeyi bilen Tanrı tarafından bildirildiği için temellendirilmiş olsa bile “bağlayıcı” olmayacaktır. Zira bu kurallara uymak için kimsenin elinde hiçbir rasyonel gerekçe yoktur. Ne iyi olmak kişinin kişisel çıkarını daima arttıracaktır, ne de kötü olmak kişinin kişisel çıkarına daima zarar verecektir, her şey şansa yahut kişinin bu dünyada yürüteceği akıl oyunlarına ve kurnazlıklara kalmıştır. İşte özgün teizm tanımını yaparken rasyonel kabul edilen dinlerin “adil yargılama barındıran bir sonraki hayat vaadine sahip olması” koşulu buradan gelir. Aksi takdirde, temellendirilmiş bir ahlaka bile uymak için elde hiçbir rasyonel ve bağlayıcı gerekçe kalmayacaktır.

Evrensel egoizm, ahlakın temellendirilmesi konusunda da sıkıntılar içermektedir. Ayn Rand ahlak felsefesinin; filozofların ya da toplumların kaprisleriyle şekillendiğini söyleyerek objektivizm dışındaki çoğu ahlaki doktrini “keyfi” olmakla itham eder ve bu tespitinde haklıdır da:⁶⁶

“Ender olarak karşılaşılan birkaç (ve başarısız) istisna hariç, insanoğlunun etik geçmişinin üzücü kayıtları göstermektedir ki, ahlakçılar, etiği insanın kaprislerine, yani akıldışı olmaya ait bir alan olarak görmüşlerdir. Bazıları bunu aşikâr bir biçimde, kasıtlı olarak yapmıştır, bazıları ise gizli olarak veya bir hata sonucunda. Bir “kapris” bir kişinin sebebini bilmeden veya bu sebebin öğrenilmesi ile ilgilenmeksizin sahip olduğu arzudur. Hiçbir filozof, insanın bir değerler sistemine niçin ihtiyaç duyduğu sorusuna akılcı, objektif olarak ispatlanabilir ve bilimsel bir cevap vermemiştir. Bu soru cevapsız kaldığı sürece hiçbir akılcı, bilimsel, objektif etik sistemi keşfedilemez ve tanımlanamaz”

Ayn Rand, ahlakın akıl dışı değil, doğrudan akılla ilgili bir alan olması gerektiği hususunda haklıdır. Ahlak kurallarının insanların kaprislerine ve keyfiyetlerine bağlı olmayan, objektif gerçekler olması gerektiği hususunda da haklıdır (ahlak felsefesinin

⁶⁶ Ayn Rand, 2008, s. 12-13.

ismini objektivizm olarak koyması da bu sebeptendir, ona göre Rand'ın saptamış olduğu ahlaki kurallar nesnedir, insanlar tarafından inkâr edilsin ya da kabul edilsinler, boyun eğilmesi gereken bir fizik kanunu kadar net ve doğrudurlar). Fakat gerek Ayn Rand'ın, gerekse diğer seküler bir evrensel egoist etik geliştiren filozofların sundukları ahlak sistemleri de objektif olarak ispatlanabilir ve temellendirilebilir değillerdir. Örneğin Ayn Rand'ın objektivizminde şiddet yanlıştır. Çoğu kişi şiddetin kötü ve yanlış bir şey olduğu konusunda (genellikle sezgisel olarak) hemfikir olacaktır, fakat bunun temeli nerededir? Özellikle de hayatın amacını bireyin kişisel mutluluğu olarak belirleyen bir egoist etik, eğer kişi yeterince güçlüyse ve şiddet kullanmak da kişisel çıkarını arttıracaksa, neye dayanarak şiddeti bir ahlaksızlık olarak tanımlayabilir? Bu hem bir çelişki, hem de Ayn Rand'ın deyimiyle kapris ya da keyfiyettir. Bu problemi yalnızca, şiddetin yanlış olduğunu dışarıdan bildiren bir ahlaki doktrin, yani teizm başarıyla aşabilir. Zira teizm, iyinin ve kötünün temelini bireyin kaprislerinden değil, Tanrı buyruğundan aldığı iddiasındadır. Bunlar, teizmin ya da dinlerden herhangi birinin kesinlikle gerçek olduğunu ispatlamaz, fakat teizmin böyle bir problemle karşı karşıya olmadığını gösterir.

Ayn Rand akıllı, bilginin kaynağı olarak görmektedir ve bu nedenle ahlakın temellendirilmesi için akıllı tek başına yeterli görür. Oysa bu yanlıştır; akıl bizim bilgileri aldığımız, işlediğimiz ve harman yaparak yeni bilgiler ürettiğimiz sürecin adıdır.⁶⁷ Bu asla akıllı küçümsemek değildir, bu yalnızca akıllı, sahip olmadığı bir özelliği ona aitmiş gibi göstermekten kurtarmaktır. Örneğin boynuzlu bir at düşünmek, boynuzlu bir atın sahiden var olduğu anlamına gelmez, bu kişinin aklının hayali ve kendi isteklerine dayanan bir ürünüdür. Genetik müdahalelerle boynuzlu bir at üretmek ise mümkündür, bunu yapmayı mümkün kılan şey ise, evrende veya doğada boynuzlu at üretmeyi mümkün kılan potansiyelin varlığıdır. Eğer bir şeyin potansiyeli evren içerisinde mevcut değilse, bilim ve teknolojiye ne kadar ileri gidilirse gidilsin o şey var edilemez ve zihinde o şeyin varlığı hayal edilebiliyor olsa bile bu gerçek değişmez. Örneğin -en azından günümüz bilimine göre- olası bir paralel evrene seyahat etmek mümkün değildir. Kişinin akıllı ile paralel evrenlerde seyahat edebileceğini düşünüyor olması, paralel evrenlere seyahatin var olduğu anlamına gelmez. Akıl burada “Paralel evrenlere seyahat etmek mümkün değildir” demekle

⁶⁷ Nathaniel Branden, "Nathaniel Branden on 'My Years With Ayn Rand'", <https://www.youtube.com/watch?v=8KZUKJgCqg> [02.05.2019].

yetinecektir. Aklın ahlakın temeli ile olan ilişkisi de bunun gibidir: Eğer evrende temellendirilebilir objektif bir ahlak varsa, bunu keşfedecek olan insan aklıdır. Fakat evrende temellendirilebilir objektif bir ahlak yoksa, akıl ancak “temellendirilebilir objektif bir ahlak yoktur” demekle yetinecektir. Zira evrende potansiyeli olmayan şeyi akıl tek başına yaratamaz. Bu sebeple her ne kadar sezgisel olarak bir insana gereksiz yere şiddet uygulamanın kötü bir şey olduğu hissedilirse hissedilsin, salt akıl ile bir insana şiddet uygulamanın niçin kötü bir şey olduğu rasyonel düzlemde temellendirilemez. İşte bu noktada İlahi Buyruk Teorisi, yani ahlakın ancak Tanrı’ya dayandırılırsa temel bulabileceği iddiası, egoizm de dahil olmak üzere diğer tüm seküler ahlak felsefelerinin temellendirme çabalarından daha başarılıdır. Peki ahlaki Tanrı’ya dayandırmak akıl dışı mıdır? Bu soruyu “öyle olmak zorunda değildir” diye cevaplamak doğru olacaktır. Akıl, Tanrı’nın ve onun gönderdiği hakiki bir dinin mevcudiyetine ya da böyle bir şeyin olmadığına ulaşabilir. İşte bu noktada akıl, az önce belirtildiği gibi verilebilecek iki cevaptan birini verir: “Eğer teizm doğruysa, temellendirilmiş objektif bir ahlak vardır” ve “eğer teizm yanlışsa, temellendirilmiş objektif bir ahlak yoktur”. Bunlar, teizmi ve nihilizmi potansiyel makul seçenekler olarak göstermektedir ve hangisinin doğru ya da en azından “daha başarılı” olduğunu açıklamak ise bir başka çalışmanın konusu olacaktır.

Özetle, rasyonel egoizm dinlerin varlığından bağımsız olarak dahi doğru bulunsa bile, rasyonel olan ve kişisel çıkarı arttıran her eylemin ahlaklı olduğunu iddia etmek, yani ahlaki egoizmin geçerliliği, din olmadan mümkün değildir. Rasyonel egoizmden ahlaki egoizme geçişte; keyfiyet ve temellendirme problemleri mevcuttur. Zira Tanrı’ya ve dine dayalı olmayan ahlak anlayışları kişiye fayda sağlayan şeylere "iyi", kişiye zarar sağlayan şeylere "kötü" deseler bile hala keyfi ve temelsizdirler. Ahlakı egoizm, ancak teizm eşliğinde kendisine bir temel bulabilir ve ancak ortada bir Tanrı buyruğu varsa rasyonel eylem ile ahlaklı eylem eşit hale gelir. Bu durumda, ahlaklı olan eylem kişinin nihai çıkarına en fazla hizmet eden ve dolayısıyla en rasyonel olan eylem haline gelecektir.

Bu konu hususundaki argüman da şöyle formüle edilmektedir:

- Rasyonel olan eylem, kişisel çıkara hizmet eden eylemdir.

- Eğer hayat sadece bu dñnyadan ibaretse, kişisel çıkarı hizmet eden her eylem aynı zamanda ahlaklı demek için elde geçerli bir sebep olmayacaktır (Örnek: hırsızlık, şiddet, cinayet).
- Ölümden sonra adil yargılama varsa ve “iyilikler” ile “kötülükler” Tanrı tarafından bildirilmişse, bu durumda iyi eylemleri yapmak ve kötü eylemleri yapmamak kişinin nihai çıkarına hizmet eder hale gelir.
- Ancak teizm doğrusa “rasyonel eylem = ahlaklı eylem” denkliği her zaman sağlanabilir.

9. SONUÇ

Her insan eylemi bencil bir motivasyondan doğar. İnsanı eyleme geçiren şey “kişisel çıkar beklentisi”dir ki bencil motivasyondan kasıt da budur. İşte bu noktada psikolojik egoizm, bencilliği ne olumlu ne de olumsuz manada ele alır, bencilliği yalnızca insan doğasının kaçınılmaz bir parçası olarak görür. Ödül ve ceza, muhakkak ki insanı kamçılayan motivasyon araçlarıdır, fakat ödül ve ceza sadece motivasyon sağlamakla kalmaz, ayrıca bir eylemi eylemeyi anlamlı hale de getirir. Ödülün ve cezanın olmadığı yerde insan açısından anlamlılıktan söz edilemez.

Daha yüce ya da daha kârlı bir amaç uğruna, birçok acıyı ve zorluğu sırtlamaya razı gelinir ve ödül-ceza mekanizmasının burada bir motivasyon sağladığı bir gerçektir. Sözgelimi henüz yetişkin olmayan genç bir insan dahi, gelecekte daha yüksek standartlarda yaşama ödülüne ulaşmak ve daha düşük standartlarda yaşama cezasından sakınmak için uzun yıllar sevmediği derslere girebilir, sevmediği hocaların kaprislerini göğüsleyebilir ve stresli sınavlara girebilir. Yıllardır süregelen bu eğitim sisteminin ne kadar yararlı ya da doğru olduğu tartışmaları bir yana, genç insan tüm bunlara gelecekteki kişisel çıkar beklentisi uğruna katlanır. Ne var ki ödül ve ceza beklentisi, genç insana burada sadece motivasyon olmakla kalmaz, aynı zamanda yaptığı tüm bu eylemleri anlamlı hale getirir, zira eğer ucunda ödül ve ceza beklentisi olmasaydı bu eylemleri yapmaya değer bulmazdı ve bu eylemsizliğinin sebebi ise motivasyonsuzluktan ziyade anlamsızlık olurdu. Ödül ve cezanın olmadığı yerde sadece motivasyon değil, anlam da var olamaz. Kant deontolojisinin iddia ettiği üzere ödül beklentisi olmadan yapılan eylemler erdemli değil, anlamsızlardır ve bu anlamsızlıktan ötürü ödül beklentisi olmadan bir eylemde bulunmak, o eylemi erdemli yapmak şöyle dursun, imkânsızdır. Bir eylemi anlamlı hale getiren şey, onun ucundaki ödül beklentisidir. Bu çalışmada psikolojik egoizm, bencillik ile aynı manada kullanılmıştır, yani bencillik nötr bir haldir, iyi ya da kötü değildir. Psikolojik egoizm sadece insan davranışlarının bu bencil motivasyondan kaynaklandığını ve bencilliğin kabul edilmesi gereken bir gerçeklik olduğunu iddia eder. Bunu ne över ne de yerer.

Bir insan, kendisine kârdan çok zarar getirecek bir eylemi de, bunu hesaplayamamış ya da öngörememiş olsa da, yine bencil duygularla yapar. Bir insanın bencil olmasına yetecek olan kriter, kişisel çıkar “beklentisi”dir. Bunun için bilinçli bir kâr-zarar hesabı yapması gerekmez, onu eyleme geçiren şey içten içe bildiği çıkar beklentisidir.

Rasyonel egoizm ise psikolojik egoizmden farklı olarak normatif bir doktrindir. Rasyonel egoizmin normatifliği ahlak hususunda değil, rasyonellik hususundadır. Bir rasyonel egoist, kişisel çıkarları arasında hiyerarşi kuran ve kendisine daha fazla fayda sağlayacak olan seçeneği, yani daha rasyonel seçeneği tercih eden insandır. Elbette rasyonel egoist de kâr-zarar hesabını yanlış yapabilir ya da talihsizlikler yaşayabilir. Fakat rasyonel egoisti, sıradan bir bencilden ayıran şey, onun kâr-zarar hesabı yapması ve kendisi için en kârlı olan seçeneği tercih etmesidir. Bir gencin okuldaki eğitiminden göreceği kişisel çıkar beklentileriyle ilgili misale geri dönelecek olursa: Okulda eğitim görmeyen kendisine bir ödül vadetmediğine kani olan kişi sadece eğitim görmeye dair motivasyonunu kaybetmekle kalmaz, aynı zamanda bu eylemi anlamsız da bulur. Zira kâr beklentisinin olmadığı ve sadece zarar beklentisinin bulunduğu bir eylem irrasyoneldir. Birçok başarılı ve meşhur insanın, ideallerine ulaşmak uğruna okulu bıraktıklarına dair hayat hikâyelerini sıklıkla duyarız. Misalen genç Bill Gates, ideallerinin ve yeteneklerinin farkında olan bir birey olarak okulu kendisine angarya olarak görmüş, artık iş hayatına bir an önce atılabilmek ve ideallerini gerçekleştirebilmek için okulu terk etmeyi daha rasyonel seçenek olarak görmüştür. Bunun bir benzeri de Ayn Rand’ın *Hayatın Kaynağı* romanındaki Howard Roark karakteridir. Roark gittiği üniversitenin mimarlık derslerinden alabileceği her şeyi aldığını ve artık okula devam etmenin kendisi için bir angarya olduğunu gördüğü anda okulunu mezun olmaya gerek duymadan terk etmiştir. Gerek gerçek olan Bill Gates, gerekse kurgu olan Howard Roark hem kendi üstün yeteneklerinin, hem de karakteristik özelliklerinin (çalışkanlık, azimkarlık, kararlılık vb.) farkında oldukları için, kâr-zarar hesabı yaptıklarında okulu bırakmanın, okulu bitirmekten daha kârlı olduğu sonucuna varmışlardır. Okulu bırakma kararı onlar için şüphesiz ki rasyoneldir. Fakat Gates veya Roark gibi özel yetenekleri olmayan sıradan kişilerin, onlara özenerek ve içlerinde buldukları koşulları da göz ardı ederek düşüncesizce okulu bırakmaları, hala bencil olmakla beraber irrasyonel bir karardır. Bu kişiler bir kâr-zarar hesabı yaptıklarında, okulu bırakmanın kendilerine mal olacağı zararı görmezden gelirler. Belki kendi nihai çıkarları için yeterince azimkâr değillerdir, belki

motivasyonsuzdurlar, belki de yeterince bütünleyici bir değerlendirme yapabilme kapasitesinden mahrumdurlar. Bu bahaneler kişiden kişiye farklılık gösterebilir veya birçok sebebin birleşimi de olabilir. Fakat üstün yetenekli, ne yaptığını bilen ve koşulların farkında olan bir insanın, risk alarak okulu bırakması motivasyonsuzluktan değildir, bu kişiler amaçlarının ve ideallerinin farkındadırlar ve okulu bırakmanın daha kârlı seçenek olduğunu fark ettikleri için bu eylemi yaparlar. İşte psikolojik egoist ve rasyonel egoist arasındaki temel fark budur: Bir insan, ne kadar irrasyonel kararlar alırsa alsın, doğası gereği bencil, yani psikolojik egoisttir. Kâr-zarar hesabını yanlış ya da üstünkörü yapması, onu bencil olmaktan alıkoymaz, zira seçtiği irrasyonel seçenekte de muhakkak bir kişisel çıkar beklentisi vardır (Örnek: Hiçbir özel yeteneği, ideali ve sermayesi olmayan bir gencin, koşulları yeterince gözden geçirmeden “okulu bırakırsam bir sürü angarya ile uğraşmak zorunda kalmam, sınavlardan kurtulurum, daha stressiz bir hayatım olur, herhangi bir işe girip çalışabilirim” diye düşünmesi onun kişisel çıkarını gözettiği anlamına gelir, fakat kâr-zarar hesabı yapıldığında götürüsü getirisinden çok daha fazla olması muhtemel seçeneği seçmiştir ve belki de Gates veya Roark gibi özel dehalara özenerek aldığı bu kararın kendisi için pek de rasyonel olduğu söylenemez). Fakat rasyonel egoist, kişisel çıkar beklentileri arasında sıralama yapar, bu sıralamada hem koşulları hem de kendi değerlerini hesaba katar. Rasyonel egoist, kişisel çıkar maksimizasyonu hesabı yapan ve ödüle ulaşma ihtimalini en çok arttıran seçeneği tercih eden kişidir. Onu sıradan bir bencilden ayıran yegâne fark budur. Bencillik kaçınılmazken, rasyonel egoizm bencilliği en kârlı seçeneğe kanalize edebilme başarısıdır.

Son olarak incelenen egoizm türü ise ahlaki egoizmdi. Ahlaki egoizm de tıpkı rasyonel egoizm gibi normatiftir, fakat rasyonel egoizmden bir adım daha ileri giderek şöyle diyordu: “Kişisel çıkarı arttıran ya da maksimize eden eylem iyidir/erdemlidir/ahlaklıdır”. İşte bu, seküler bir bakış açısıyla hiçbir dayanağı olmayan ve ancak teizm ile desteklenirse kendine rasyonel bir temel bulabilecek olan bir iddiadır. Bunu göstermek adına verilen örnekler ise oldukça net ve basitti: Neredeyse herkesin sezgisel olarak kötü olduğunu bildiği cinayet, gasp, hırsızlık, talancılık, yağmacılık, sömürü gibi eylemler kişisel çıkara hizmet ediyorlarsa, ahlaki egoizmin bu gibi bariz kötülöklere dahi “kötü” demesi çelişkili ve keyfi bir pozisyon olacaktır. Evrensel egoizmin veya ahlaki egoizmin en temel sorunu budur ve maalesef

egoist etikçiler bu soruna karşı çok dolambaçlı, ne söylendiği net olmayan ve kaçınılmaz olarak keyfi cevaplar vermek zorunda kalmışlardır.

Ayn Rand'ın romanlarında, ahlakına hala bir temel teşkil etmese de, en azından kendi ahlak felsefesini bağlayıcıymış gibi lanse ettirme çabasından ötürü objektivist etiği, yani bir tür ahlaki egoizmi benimseyen karakterlerini mutlu sonla ödüllendirdiğinden söz edilmişti. Aynı şekilde ahlaki egoizmi reddeden roman karakterlerini de kötü sonla cezalandırmıştır. Ayn Rand, bunun sadece kurgularda kalmadığını, gerçekte de durumun bu şekilde işlediğini ve neden egoizmin, sezgisel olarak bilinen birçok kötülüğe yine kötülük demesi gerektiğini şu şekilde açıklar:⁶⁸ "... Bu gibi yağmacılar, kurbanlarını ve kendilerini mahvetme pahasına kısa bir süre için amaçlarını gerçekleştirebilirler. Kanıt olarak size suçluları ve diktatörleri sunuyorum."

Ayn Rand, kötülerin kısa süreliğine de olsa amaçlarına ulaşabileceklerini ama eninde sonunda kaybeden taraf olacaklarını iddia eder. Sonu kötü biten birçok suçlu ve birçok diktatör elbette olmuştur, fakat hangi aklı başında insan bu dünyada tüm suçluların ve diktatörlerin eninde sonunda kaybeden taraf olduğunu, tüm foyalarının meydana çıktığını ileri sürebilir? Hatta iddiayı daha da ileri götürerek şöyle sorulmalıdır: "Gerçekten şu ana kadar bu dünyada hak ettiğini bulan kötülerin, hak ettiğini hiçbir şekilde bulmayanlardan daha fazla olduğunu mu düşünüyorsunuz?". Bilhassa nüfuzlu suçlulardan ve diktatörlerden bahsedilecek olursa, durumun bu kişiler için çok daha verimsiz ve adaletsizce işlediği düşünülebilir. Sonunda hak ettiğini bulan diktatörlerin hikayeleri, bu durumlar istisnai oldukları -ve genellikle de moral ve umut depolamak için anlatılırlar, zira istisnai olaylar haber değeri taşırlar. Gazeteciliğin ve haberciliğin şu klişe sloganını duymayan yoktur: "Bir köpeğin adamı ısırması değil, bir adamın köpeği ısırması haberdır". Hitler kadar açıkça kötülük yapan ve üstüne bir de savaşı kaybettiği için bu kötülüğü herkesçe gönül rahatlığıyla onaylanabilen diktatörler, tıpkı bir adamın bir köpeği ısırması gibi istisnai vakalardır. Tarihteki birçok zalim diktatör Hitler'in aksine ancak azınlık bir kesim tarafından ve o da genellikle üstü kapalı olarak eleştirilir. Birçok zalim diktatör de, eğer yaptıklarını yeterince kurnazca ve gizlice yaptıysa, yaptıklarından çoğu insanın haberi olmamış ve ne hayatlarında ne de hayatları son bulduktan sonra aktarılan tarihi öykülerde hak ettikleri yargıyı ve yergiyi görmeden, deyim yerindeyse paçayı kurtarmışlardır. Ayn Rand'ın kendi "pozitivist

⁶⁸ Ayn Rand, 2008, s. 29.

karma sistemi”ni güçlendirmek adına kullandığı, suçluların ve diktatörlerin bu hayatta yaptıklarını er geç buluyor oldukları iddiası, aslında kendi kendini çürüten bir argümandır, zira dünyada durum çoğunlukla bunun tam tersidir. Özetle, ahlaki egoizm tek başına kötülöklere bir temel sunamadığı gibi, ahlakın bağlayıcılığı problemine dahi cevap verememektedir, daha doğrusu verdiği cevap gerçekçilikten son derece uzaktır.

Birtakım mistiklerin ya da ahlaki bağlayıcı hale getirmeye çalışan seküler etikçilerin var olduğunu iddia ettikleri o sözüm ona kusursuz karma sistemi bu dünyada mevcut değildir. Oysa insanlara, bu dünyadaki ahlaklılıklarına ve çabalarına göre, sonraki hayatlarında kusursuz bir adil yargılama vadeden teizm, ahlakı temellendirmekle kalmayıp, aynı zamanda ahlakın bağlayıcılığı problemine de son derece başarıyla cevap verir. İyiler ve kötüler, hiçbir başka insanoğlu yaptıklarına şahit olmasa bile, Tanrı’nın objektif yargılamasına maruz kalacaklardır. Ahlakın bağlayıcılığı problemine, teizmde var olan ahiret inancı kadar başarı ile cevap verebilecek hiçbir etik anlayışı yoktur.

Teizm geçerli kabul edildiğinde, ahlaklı eylem aynı zamanda daima rasyonel eylem haline gelir. Zira yapılan iyilik, nihai kişisel çıkara hizmet eder ve aynı şekilde, yapılan her kötölük de kişinin nihai zararına yol açar. Tamamıyla seküler bir bakış açısı içerisinde rasyonel egoizm hala doğru kabul edilebilir, gerçekten de kişisel çıkarı maksimize eden eylem en rasyonel eylemdir. Fakat tamamıyla seküler bir bakış açısı içerisinde ahlaki egoizm doğru kabul edilemez, zira kişisel çıkarı maksimize eden eylem her zaman ahlaklı değildir. Eğer ahlakın, rasyonellik ile birebir ilişkili olduğu iddia ediliyorsa, bu durumda eldeki tek seçenek teizmdir. Aksi takdirde, dünyevi koşullar içerisinde her rasyonel eylemin aynı zamanda ahlaklı eylem olması söz konusu olamaz.

İşte teizmin egoist yorumunu şu şekilde ifade edebilirim: “Ben tıpkı, tüm insanlar gibi, kendi çıkarımı düşünüyorum. Fakat rasyonel çıkarımı düşünen rasyonel bir insan olarak, kendi nihai çıkarım için, yani Tanrı’nın rızasını kazanmak ve daha iyi bir ebedi hayat için ahlaklı olmaya çalışıyorum. Siz, çıkar düşünmeden iyilik yaptığımı iddia edenler, çıkar beklentisi duymadan yaptığınız tek bir iyilik örneği verebilir misiniz? Ve siz, rasyonel eylemin bencilce olması gerektiğini kabul edenler, rasyonel kişisel çıkara benimkinden daha iyi bir şekilde hizmet eden, daha kârlı ve daha rasyonel bir

ahlaklı olma gerekçesi sunabilir misiniz? Ve son olarak, ahlaklı eylemin rasyonel eylem olduğunu iddia edenler, bunu teizm dışında neye dayanarak savunabilirsiniz?”.

KAYNAKÇA

Bentham, Jeremy. **An Introduction to the Principles of Morals and Legislation**. Oxford: Clarendon Press, 1907.

Bilgili, Alper. **Bilim Ne Değildir?** İstanbul: Doğu Kitabevi, 2018.

Boring, Emily. The Problem With Altruism.
<http://yalescientific.org/thescope/2016/11/the-problem-with-altruism>
[13.11.2016]

Branden, Nathaniel. "Nathaniel Branden on 'My Years With Ayn Rand'".
<https://www.youtube.com/watch?v=8KZUKJjgCqg> [11.11.2009]

Brown, Norman J.. "Psychological Egoism Revisited". **Philosophy**. c. 54.
Cambridge: Cambridge University Press, 1979.

Butler, Joseph. **The Works of The Right Reverend Father in God**. ed. Samuel Hallifax, Sermon XII, Scott, Webster & Geary. Londra: 1838.

Chang, Ha-Joon. **Kapitalizm Hakkında Size Söylenmeyen 23 Şey**. çev. Belgin Tupal. İstanbul: Say Yayınları, 2005.

Darwin, Charles. **On The Origin of Species by Means of Natural Selection, or The Preservation of Favoured Races in The Struggle for Life**. Londra: 1859.

Dawkins, Richard. **The Selfish Gene**, 30th Anniversary Edition. New York: Oxford University Press, 2006.

_____. **Tanrı Yanılgısı**. çev. Tunç Tuncay Bilgin. İstanbul: Kuzey Yayınları, 2009.

Descartes, René. **Discourse on Method and Meditations**. çev. Elizabeth Sanderson Haldane & George Robert Thomson Ross. New York: Dover Publications, 2003.

Elmalı, Osman. **Bertrand Russell'da Ahlâk Felsefesi**. İstanbul: Ataç Yayınları, 2005.

Elster, Jon. **Explaining Social Behavior: More Nuts and Bolts for The Social Sciences**. New York: Cambridge University Press, 2007.

Feinberg, Joel. "Psychological Egoism". **Ethical Theory: An Anthology**, Second Edition. ed. Russell Shafer-Landau, Wiley-Blackwell. Malden, Massachusetts: 2013.

Gal, Roger. **Histoire de l'Éducation**, col. Que sais-je. Paris: Presses Universitaires de France, 1969.

Galton, Francis. **Inquiries into Human Faculty and Its Development**. Macmillan, New York: 1883.

_____. "Eugenics. Its Definition, Scope, And Aims", **The American Journal of Sociology**, 10(1) July, 1-25, 1904.

Green, Donald & Shapiro, Ian. **Pathologies of Rational Choice Theory**. New Haven, Yale: 1994.

Halliday, Eugene. **The Collected Works of Eugene Halliday**, c. 2: Reflexive Self-Consciousness. ed. David Mahlowe. Cheshire, United Kingdom: The Melchisedec Press, 1989.

Hobbes, Thomas. **Leviathan**. Baltimore, Maryland: Penguin Books, 1968.

Hume, David. **Moral Philosophy**, ed. Geoffrey Sayre-McCord. Cambridge City, Indianapolis: Hackett Classics 2006.

Hutcheson, Francis. **An Inquiry into The Original of Our Ideas of Beauty and Virtue in Two Treatises**, ed. Wolfgang Leidhold. Indianapolis: Liberty Fund, 2004.

Irwin, William. "Psychological Egoism and Self-Interest", **Reason Papers**, 39(2) Winter (2017): 69-89.

Kant, Immanuel. **Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi**. çev. İoanna Kuçuradi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2002.

Kavka, Gregory Stephen. **Hobbesian Moral and Political Theory**. New Jersey: Princeton University Press, 1986.

Layman, Charles Stephen. "God and the Moral Order". **Faith and Philosophy: Journal of The Society of Christian Philosophers**. 23(2) January (2006): 209-212.

MacLean, Evan L.. "Unraveling The Evolution of Uniquely Human Cognition". **Proceedings (PNAS)**. ed. Richard G. Klein. c. 113. Washington DC: The National Academies Press, 2016.

Mercer, Mark. **Erkenntnis**. c 55. Hollanda: Kluwer Academic Publishers, 2001.

Morell, Virginia. "Why Do Animals Sometimes Kill Their Babies?". <https://news.nationalgeographic.com/news/2014/03/140328-sloth-bear-zoo-infanticide-chimps-bonobos-animals/> [28.03.2014]

Nielsen, Kai. "Why Should I Be Moral? Revisited". **American Philosophical Quarterly**. 21(1) January (1984): 81-91.

Platon. **Devlet**. çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2016.

Pojman, Louis Paul, & Fieser, James. **Ethics: Discovering Right and Wrong**. Belmont, California: Wadsworth/Cengage Learning, 2012.

Popper, Karl Raimund. **The Logic of Scientific Discovery**. New York: Routledge Classics, 2002.

Rand, Ayn. **Bencilliğın Erdemi**. çev. Nejat Kandemir. İstanbul: Plato Yayınları, 2008.

- _____. **Atlas Silkindi**. çev. Belkıs Dişbudak. İstanbul: Plato Yayınları, 2010.
- Rodriguez-Sickert, Carlos. **Handbook of Economics and Ethics**. ed. Jan Peil, Irene van Staveren, Edward Elgar. Cheltenham, United Kingdom: 2009.
- Russell, Bertrand. **Aylaklığa Övgü**. çev. Mete Ergin. İstanbul: Cem Yayınevi, 1990.
- _____. **Neden Hıristiyan Değilim**. çev. Ender Gürol. İstanbul: İlke Basın Yayım, 1996.
- Samuelson, Paul Anthony. "A Note on The Measurement of Utility". **Review of Economic Studies**. Şubat (1937): 155-161.
- Savaş, Vural Fuat. "Görünmez El, Rasyonellik ve Yozlaşma: Liberal Yaklaşım". **Liberal Düşünce Dergisi**. Sayı 8 Güz (1997): 43-54.
- Selye, Hans. "Stress Without Distress". **Psychopathology of Human Adaptation**. ed. George Serban. New York: Springer, 1976.
- Sesardic, Neven. "Review Article: Altruism". **British Journal for The Philosophy of Science**. 50(3), (1999): 457-466.
- Shaver, Robert. "Egoism", <https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/egoism> [15.01.2019]
- Simon, Herbert Alexander. "Rational Choice and The Structure of The Environment". **Psychological Review**. 63(2) Nisan (1956): 129-138.
- Smith, Adam. **An Inquiry into The Nature and Causes of The Wealth of Nations**. ed. Kathryn Sutherland. New York: Oxford University Press, 2008.
- Smith, Maynard John. "Group Selection and Kin Selection". **Nature**. Mart (1964): 1145-1147.
- Sober, Elliott & Wilson, David Sloan. "Summary of: Unto Others-The Evolution and Psychology of Unselfish Behavior". **Journal of Consciousness Studies**. 7(1) (2000): 185-206.

Stich, Stephen. "Evolution, Altruism and Cognitive Architecture: A Critique of Sober and Wilson's Argument for Psychological Altruism". **Biology and Philosophy**. (2007): 267-281.

_____. "Altruism". **Collected Papers**. c. 2: Knowledge, Rationality, and Morality. New York: Oxford University Press, 2012.

Trivers, Robert Ludlow. "The Evolution of Reciprocal Altruism". **The Quarterly Review of Biology**. Mart (1971): 35-57.

Velasquez, Manuel. **Philosophy: A Text with Readings**. bs 11. Boston: Cengage Learning Inc, 2009.

Wilkinson, Gerald S.. "Reciprocal Food Sharing in The Vampire Bat". **Nature**, 308 Mart (1984): 181-184.

Zuberbühler, Klaus. "Survivor Signals: The Biology and Psychology of Animal Alarm Calling". **Advances in The Study of Behavior**. (2009): 277-322.

ÖZ GEÇMİŞ

Cemre Demirel, lise eğitimini Şehremini Anadolu Lisesinde, lisans eğitimini Galatasaray Üniversitesi İktisat fakültesinde tamamlamıştır. Bu çalışma, kendisinin Yıldız Teknik Üniversitesi Felsefe Bölümündeki yüksek lisans bitirme tezidir. Cemre Demirel'in Piyon isimli romanı ve Bir Başka Din: Tasavvuf isimli araştırma kitabı olmak üzere yayımlanmış iki kitabı bulunmaktadır.